

**ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА МАРКЕТИНГУ**

Освітньо-професійна програма Зв'язки з громадськістю
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Володимир ПИСАРЕНКО

08 грудня 2021 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Державне управління забезпеченням якості вищої освіти
в Україні»

виконав здобувач вищої освіти заочної форми навчання

Жорняк Валерій Григорович

Керівник кваліфікаційної роботи

Іван ТЕРЕЩЕНКО

Полтава – 2021 року

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	9
1.1. Формування інституту вищої освіти в історії суспільної думки та соціальних практиках державного управління	9
1.2. Інститут вищої освіти як чинник суспільних трансформацій та ресурсний механізм державного управління	15
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	24
2.1. Нормативно-правовий механізм забезпечення якості в державному управлінні та вищій освіті	24
2.2. Сучасний стан реформування системи вищої освіти в Україні та оцінка якості освітніх послуг України	30
2.3. Послідовність здійснення базових освітніх процедур та забезпечення якості освіти в Україні	35
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	44
3.1. Специфічні особливості запровадження системи менеджменту якості у закладах вищої освіти	44
3.2. Маркетинг на ринку освітніх послуг як сутнісний елемент в системі стратегічного управління освітнім простором закладів вищої освіти України	49
3.3. Механізми реалізації проєкту удосконалення системи менеджменту якості вищої освіти в Україні	57
Висновки до розділу 3	62
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. За останні роки у системі державного регулювання освіти відбувся динамічний зсув у бік децентралізації регуляторних повноважень, автономії закладів вищої освіти у прийнятті рішень, розширення каналів та інструментів фінансової підтримки закладів, формування принципово нової системи якості і змісту освіти в Україні, що і визначило актуальність обраної теми.

Питанням державного управління забезпеченням якості у сфері вищої присвячені праці таких вчених, дослідників як Т. Затонацької, Т. Жижко, Є. Коваленко, В. Корженка, М. Лахижі, С. Марехіна, А. Озаровської, М. Поповича, К. Семененко, Д. Сухініна, Т. Пахомової, А. Чопенко, Ю. Шарова, Л. Шемаєвої та інших.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ЗВО за темою: «Формування ефективної системи публічного управління в Україні» (№ 0117U003104, 01.2017-01.2026 рр.).

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування й розроблення практичних підходів щодо удосконалення державного управління забезпеченням якості у сфері вищої освіти України. Досягнення мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- з'ясувати сутність категорій «вища освіта», «якість», «якість освітніх послуг»;
- проаналізувати розвиток вищої освіти в Україні;
- оцінити фактичний стан реформування вищої освіти та дати оцінку якості освітніх послуг;
- розгляд особливості упровадження системи менеджменту якості у закладах вищої освіти;

– обґрунтувати механізми реалізації проєкту удосконалення системи менеджменту якості вищої освіти.

Об’єктом дослідження є державне управління забезпеченням якості у сфері вищої освіти в Україні.

Предмет дослідження – механізм державного управління забезпеченням якості у сфері вищої освіти в Україні.

Методи дослідження. У процесі написання даного дослідження застосовувалася низка загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: методи єдності історичного і логічного та порівняльного аналізу для обґрунтування питань щодо розвитку інституту вищої освіти в історії суспільної думки та в соціальних практиках державного управління; узагальнення для аналізу змісту понять «якість» та «менеджмент якості»; методи індукції й дедукції, аналізу і синтезу, методи прогнозування та моделювання для розробки пропозицій стосовно застосування програмно-цільового методу управління якістю вищої освіти тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у деталізації досліджень теоретичних, методичних і практичних засад щодо удосконалення державного управління забезпеченням якості у сфері вищої освіти в Україні. Наукова новизна визначена сформульованими задачами дослідження і полягає у наступному:

набули подальшого розвитку:

- система принципів державного регулювання освіти шляхом доповнення принципом партисипативності (тобто формування умов для залучення до процесу прийняття управлінських рішень всіх зацікавлених стейкхолдерів освітнього процесу);

- сутність категорії «державне регулювання освіти», яке запропоновано розуміти як систему відносин, що виникають внаслідок державного втручання у функціонування та розвиток освітньої галузі шляхом використання відповідних інструментів реалізації національної освітньої політики.

Інформаційною базою є: закони України, постанови і рішення Кабінету Міністрів України, укази Президента України, публікації зарубіжних і вітчизняних учених, періодичні видання; мережа Інтернет.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значущість здійсненого дослідження виявляється у можливості застосування розроблених наукових положень, висновків, методичних рекомендацій щодо удосконалення державного управління забезпеченням якості у сфері вищої освіти в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи оприлюднені у формі доповідей.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано праці: «Значення державного регулювання освіти за сучасних умов», «Функції держави у процесі регулювання освіти» у збірниках наукових конференцій, 2021 р.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота виконана на 67 сторінках основного тексту, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 65 найменувань. Робота містить 1 таблицю, 3 рисунки та 19 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

1.1. Формування інституту вищої освіти в історії суспільної думки та соціальних практиках державного управління

Освіта є важливою складовою національної економіки, оскільки забезпечує кожну ланку освіченими і кваліфікованими працівниками, задовольняє попит на освітні послуги, створює конкурентоспроможну та наукомістку економіку, сприяє національному добробуту. Разом з тим, проблема державного управління забезпеченням якості, що складається з багатьох взаємопов'язаних структурних елементів, є не вирішеною на сьогодні.

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується фахівцями як етап якісних змін в усіх сферах людського буття, як перехід від одного якісного стану в життєдіяльності суспільства до іншого, з більш високими вимогами, де знання (освіта), зокрема вища освіта, стає одним із основних ресурсів, що здатен суттєво впливати на розвиток суспільства, забезпечуючи його реальну конкурентоздатність.

Протоуніверситетська освіта має довготривалу історію. Початково ці навчальні заклади не мали власних приміщень та інфраструктури, заняття велися за місцем проживання вчителя. Кожен такий навчальний заклад спеціалізувався на якійсь конкретній предметній галузі й поширював відповідні знання [25, с. 6].

Університети в сучасному їхньому розумінні оформилися в Європі лише в XI–XIII ст. Прикладом найстарішого європейського університету є Болонський університет, який засновано у місті Болонья (сучасна Північна Італія) в 1088 р. як юридичний навчальний заклад. Інші перші університети в Західній Європі з'являються, як відомо, протягом XII–XIII ст., а у Східній Європі – на початку XVII ст. (перший український університет – Києво-

Могилянська академія, засновано на засадах європейської освіти, упродовж свого існування (1615–1817) підтримував широкі стосунки з навчальними й науковими осередками Європи) [4].

Отже, загалом навчання було таким:

1) хлопці до п'ятнадцяти років вивчали латинську мову, читання, письмо та рахунок в монастирській чи міській школі;

2) після закінченні школи він мав змогу продовжити навчання як учень магістра загальноосвітнього факультету університету, де вивчалися «сім вільних мистецтв» (це навчання тривало два роки); юнак вчив логіку та фізику Арістотеля, брав участь у студентських диспутах, а потім здобував ступінь бакалавра;

3) протягом наступних двох роки відбувалося слухання лекцій з метафізики, етики, психології, політики (за творами Арістотеля), а також вивчалися космологія й математика);

4) тоді студент сам починав викладати – він ставав помічником магістра, який вів диспути, а студент виступав відповідачем; результатом цієї праці був іспит на ступінь ліценціата (*licentiam docendi*)).

Основними видами навчання в перших університетах були лекції та дискусії, і в той же час студенти багато практикувались та писали трактати [65, с. 88].

Викладання в університеті проходило у формі лекції. Професори та майстри читали та коментували твори церков та античних письменників. Лекції поділялись на загальні (важливі, обов'язкові) та спеціальні (додаткові). Перші читалися вранці, коли голова молоді працює краще, інші – вдень і на свята. Атмосфера на лекціях була суворою – заборонялося припиняти лекції питаннями. Диктування лекцій з аркушу паперу було заборонено (за це могли позбавити права викладати протягом року). Викладач повинен був подавати матеріал вільно та цікаво [26, с. 223].

Однак дефіцит на книги (підручники були переважно у заможних студентів) не давав змоги повністю вилучити диктування із навчального

процесу (для бідних студентів відводились окремі години для записів під диктовку) [16, с. 31-32].

У цей час з поняттям університет фахівці пов'язують уявлення про вищий навчальний заклад, який, реалізуючи вільне викладання і розвиток усіх галузей науки (*universitas litterarum*), незалежно від їх практичного застосування. До того ж, специфіка, інституціональний характер університету полягає у поєднанні викладання та досліджень, оскільки під час навчання присутній пошук і знаходження прихованих смислів, їх розшифровка, озаріння-тлумачення як цільові установки, методи пізнання [7, с. 250; 49].

Однією із найважливіших ознак середньовічних університетів є те, що вони були автономними установами з органами самоврядування. Кожний університет, як і кожний цех ремісників, мав ряд привілеїв, користувався значною самостійністю і часто не підпорядковувався місцевій владі. В нелегких змаганнях за свою незалежність та права співтовариство вчителів і учнів часто зверталося до короля, або вдавалося до своєрідного страйку – припиняло навчання й покидало місто. Міська вдала, як правило, наполягала на їхньому поверненні, оскільки поява в місті університету сприяла пожвавленню громадського життя, торгівлі, зростанню прибутків. Саме це є причиною того, що міста сприяли відкриттю університетів, визначаючи конкретний мінімум учнів та оплату праці професорів [4].

Врешті-решт статус та права університету стали підтверджуватися привілеями – особливими документами, підписаними римськими папами чи королями. Привілеї закріплювали університетську автономію (власний суд, управління навчальним закладом, право надання наукових ступенів тощо), а також звільняли студентів від військової служби тощо.

Разом з тим, слід мати на увазі, що незалежно від характеру історичної епохи та її розвитку, основними принципами університетської освіти є повнота та «глибина» наукових знань, що надаються студентам, вільна творчість викладання та навчання та самовідновлення шляхом підготовки

викладачів та науковців (саморозвиток).

Таким чином, можна виокремити дві базові соціально-історичні моделі університету:

- середньовічний університет (доінституціональний етап);
- класичний університет (етап інституціонального розвитку)

[18, с. 74].

Відповідно до американської концепції університету його головною метою, як вже зазначалося, є виховання інтелектуальних піонерів для служіння суспільному поступу і, обов'язково, тісне поєднання навчання і наукових досліджень в глибокій переконанні, що лише викладачі, які ведуть наукові дослідження, мають достатній потенціал творчості, щоб забезпечити інтелектуальний розвиток молоді, яку вони навчають. Відповідно до французької концепції, різко відмінній від вище представлених, університет розумівся як місце навчання спеціалістів для державної служби.

В таких різних взірцях університету повинні були виявитись також різні традиції, зокрема способи організації вищої школи (додаток А).

Звичайно, жодна з представлених моделей не виступає в Європі в чистому вигляді, а інституції вищої освіти є певною комбінацією щонайменше двох з них (в різних співвідношеннях). Незалежно від моделі, що домінує в такій комбінації, в різних країнах роль університету базується на кількох основних елементах: навчання молоді, наукові дослідження, формування вартостей і надання послуг суспільному оточенню [5, с. 129].

Українська традиція вищої освіти, виходячи з базових характеристик європейських систем (більшою мірою німецької та англійської), мала також свої особливості: зокрема, домінування гуманітарної спрямованості академічної підготовки [60, с. 123].

В той же час підкреслимо, що в сучасному світі не існує однієї спільної загальноприйнятої концепції університету.

Тут існує абсолютна різноманітність: від велетенських відкритих університетів, в яких за дистанційними методиками навчаються сотні тисяч

студентів до малих університетів із кількосяотрічними традиціями.

Низка вузів має міжнародний статус і студентів з усього світу, інші ж зосереджені на підготовці спеціалістів для свого регіону. Деякі мають видатні досягнення в наукових дослідженнях, інші займаються головним чином навчанням; саме навчання може носити або професійний характер, або бути більше теоретичним.

Суттєвим стає нині завдання вирішення академічної вищої школи з посеред багатьох інших навчальних закладів у сфері освіти як інституції, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів на традиційній основі [56].

З організаційної точки зору університет можна назвати об'єднанням різних типів закладів вищої освіти, його основною метою є отримання людиною «сукупності» всіх типів знань.

Історично саме в університеті зародилися нові знання, створились наукові гіпотези та теорії, сформувався загальний світогляд світу та людей. Пізніше університет зосередився на наданні універсальних знань молоді, яка формувала інтелектуальну еліту суспільства. Разом з тим, університет завжди характеризував органічну цілісність самої науки [50, с. 112].

Підсумовуючи зазначене, можна наполягати на тому, що виникнення європейського університету стає суспільною легітимацією вчених та знання.

Іншими словами, університет з самого початку виник як соціальна форма, навчальний заклад, основною функцією якого є легітимація вчених та знань. Це не лише законне визнання університету як *Universitas* (Болонський університет на той час давав певну автономію студентській спільноті як організації або корпорації, статутній гільдії в місті). Як соціальний статус він отримує суспільне визнання разом із правовою легітимністю студента та освітньої спільноти – загальної освіти (*studium altiore*) [33, с. 118].

Окрім того, можна наполягати на тому, що у формі університетів набувала суспільної визначності або легітимації наука, наукове знання (*episteme, scientia*), хоча й світоглядному горизонті теології. Тобто з самого

початку університет слугував за суспільну форму легітимації не тільки стану людей, яким церква довіряла місію викладання та навчання щодо істин одкровення та знань, але й науки як системи раціональних доведень, публічних обґрунтувань тощо.

Тому на основі базової моделі ціннісно-орієнтованої ідеї класичного університету наповнюються новим ціннісним змістом [34, с. 82].

Можна виокремити домінуючі компоненти таких цінностей, а саме:

- автономія;
- фундаментальність освіти;
- наука та дослідження як провідна діяльність університету;
- свобода досліджень та навчання;
- включення університету до суспільного життя держави;
- транслявання високих культурних цінностей та виховання особистості.

Спробуємо з'ясувати, чи можливий і наскільки можливий взаємний зв'язок між освітою (освічена людина), наукою (наука як продуктивна сила суспільства) та суспільним виробництвом, а також проаналізувати зміни, що стосуються поступового зростання ролі й місця соціального інституту вищої освіти в суспільному прогресі, забезпеченні добробуту населення [53, с. 9].

Таким чином, перехід освіти під безпосереднє підпорядкування держави став процесом довготривалого історичного та соціального розвитку. Система освіти тривалий час використовувалася як інструмент для досягнення певних цілей домінуючих суб'єктів, наприклад, поширення релігійних переконань, нав'язування політичних поглядів тощо. Таким чином, у міру розвитку соціальних відносин роль і зміст освіти та її регулювання ускладнюються. За сучасних умов забезпечення освітнього процесу населення безпосередньо пов'язане з функціонуванням держави.

1.2. Інститут вищої освіти як чинник суспільних трансформацій та ресурсний механізм державного управління

Держава значно впливає на функціонування та розвиток освіти, що потребує подальшого вивчення основних понять та категоріальних апарату. Слід зазначити, що в науковій літературі часто зустрічаються поняття «державне регулювання» та «державне управління» у сфері освіти, поняття «державна освітня політика», зясуємо їх сутність за допомогою додатку Б.

Тому, відповідно до наукових поглядів в галузі права, визначаються тим, що регулювання є більш широким поняттям. В економічному напрямі досліджень регулювання виступає як безпосередня функція управління (з розробкою і прийняттям управлінських рішень, організацією, координацією, обліком і контролем або плануванням, прогнозуванням).

Розглянемо адаптовані до сфери освіти підходи до розмежування понять «державне регулювання», «державне управління» та «державна політика» у додатку В.

Отож, державне регулювання освіти будемо розуміти як систему відносин, що виникають внаслідок державного втручання у функціонування та розвиток освітньої галузі шляхом використання відповідних інструментів реалізації національної освітньої політики.

Загальновизнаною вважається певна суспільна закономірність щодо випереджаючого розвитку інформації та переробних галузей у цивілізованих ринкових відносинах, але це спричиняє й більш динамічний розвиток науки та освіти, ніж економіки. При цьому можна наважитись на твердження, що за означених передумов освіта повинна розвиватися швидше, ніж наука. Звичайно, останнє положення потребує доведення, є складним для осмислення, але не менш складно, на наш погляд, його реалізувати на практиці в реальній дійсності трансформаційного суспільства. Проте вже сьогодні з певною визначеністю можна сказати про те, що в сучасному світі освіта розвивається значно динамічніше, швидше, ніж збільшується

населення планети [32, с. 59].

В «ефективних державах» [21] з інституціоналізованою та інфраструктуризованою ринковою економікою освіта справедливо належить до найбільш рентабельних галузей. Оскільки вона як дієвий елемент в системі розширеного відтворення розвивається повільніше, ніж виробництво, техніка, технологія тощо, особливого значення (підходу) набуває (вимагає) її урівноважене фінансування.

Вважається за доцільне для прогресуючої освіти (тобто достатнього нагромадження суспільного інтелекту), щоб освітня частка валового національного продукту протягом тривалого часу не знижувалася від позначки 5,0–6,0 % [2].

Суспільно-історичний процес свідчить про те, що окремі країни можуть мати фантастично багаті природні ресурси, однак без відповідного розвитку освітньої галузі, «суспільного інтелекту» та їхньої затребуваності в національному виробництві, майбутнє цих країн втрачає перспективу. Вони приречені залишатися сировинним додатком світового господарства через нездатність ефективно переробити сировину до інтелектоємних та наукоємних продуктів, які високо цінуються на світових ринках [23–24].

Окремі науковці акцентують увагу на наявності зв'язку між «суспільним інтелектом» і виходом окремих країн на найвищий у світі рівень продуктивності праці.

Виявляється, що зростання продуктивності праці не опосередковано, а безпосередньо корелює з розвитком освіти й науки. Обидва ці процеси взаємно прискорюють один одного, розвиваються синхронно, до того ж, найбільша кореляція спостерігається саме з розвитком вищої освіти.

Є очевидним, що традиційна орієнтація на загальну середню освіту, як на значну віху соціальних досягнень, стала історично застарілою, не є взірцем для цивілізованих країн. Вони сприймають цей ступінь не як досягнення, а як обов'язкову, масову точку відліку, соціальний «початок координат». В цілому ж, молодь орієнтується на факультативно-загальну

вищу освіту. Факультативна загальність вищої освіти означає не її обов'язковість для усіх, а доступність для усіх, хто має бажання, волю, здібності, відповідний стан фізичного здоров'я [27, с. 56-58].

У наукових колах молодь, яка опанувала середньою освітою, прийнято вважати розумними «суспільними руками», а вищою освітою – «суспільним інтелектом». «Суспільний інтелект» зорієнтований переважно на розумову працю в умовах інтелектоємного високоавтоматизованого виробництва. Стратегічно набагато вигідніше поступово «витіснити» в соціальній, економічній та державно-управлінській сферах «суспільні руки» адаптивними видами діяльності (робіт), а самих людей довчати, тобто створювати умови для отримання вищої освіти.

Необхідно наполягати на тому, що для сучасного суспільства вигідними є навіть домогосподарки з вищою освітою, адже вони в даному разі найкращим чином здатні брати участь у вихованні власних дітей.

Зрештою, статистичні дані стосовно розвитку освіти, свідчать про тенденцію зростання коефіцієнта інтелектуалізації молоді (KIM). Цей коефіцієнт, як відомо, відтворює «відношення» частини молоді, що стає «суспільним інтелектом», до молоді, що представляє «суспільні руки» [21].

Можна прослідкувати залежність між посиленням інтелектуалізації молоді в окремих країнах та, водночас, підвищенням добробуту населення в них же. Поступово стає очевидним, що в тих країнах, де швидше розвивається освітньо-науково-технічний прогрес, оновлюються технології і техніка, – динамічніше зростає й KIM. І навпаки, його зростання виявляється тим сильніше, чим потужніше відбувається соціально-економічний прогрес. Відтак, KIM вважається фахівцями одним із найвагоміших стратегічних параметрів безперервного еволюційного оновлення суспільства, підтримки його «здорового» стану.

Звернемось для підтвердження зазначеного до прикладу розвитку минулого «радянського» суспільства. Так, щодо коефіцієнту інтелектуалізації молоді СРСР в 1953 р. був на третьому місці у світі

(близько 9,0 %) після США (19,0 %) і Канади (14,0 %). В 1964 р. – посідав друге місце разом з Канадою (20,0 %) після США (25,0 %). В 70-ті роки виявляється тенденція до стабілізації планів прийому молоді до закладів вищої освіти, отже КІМ залишився на рівні 21,0 %.

Ситуація докорінно змінюється в так званий «застійний» період – дія закономірного зростання КІМ припиняється внаслідок надмірного втручання держави в економіку. Не випадково в 1982 р., за даними ЮНЕСКО, СРСР опинився за показником КІМ в середині третього десятка країн світу. Оскільки проблема зростання КІМ залишилась поза увагою керівництва країни, наприкінці 80-х років СРСР виявився ледве не останнім у п'ятому десятку країн (близько 17,0 %) [21].

Слід зазначити, що модель «Нового державного менеджменту» (New Public Management) набуває популярності, упровадження в практику й поширення у цивілізованому світі в 80-ті рр. ХХ ст. й стосується управління соціальним розвитком завдяки дотриманню правил і стандартів корпоративного менеджменту.

В даному випадку державне управління трактується як Policy, тобто дія, що спрямована на досягнення конкретного результату. Державне управління, яке зорієнтоване на результат, досягало певної мети, проте, воно не враховувало більш широкого контексту Politics щодо розробки та реалізації вагомих управлінських рішень [13; 41].

На рубежі останнього десятиріччя ХХ ст. (90-ті рр.) на зміну зазначеній моделі («Нового державного менеджменту») у західній політико-управлінській науці приходить модель Good Governance (англ. governance – управління; влада; керування).

Good Governance (сучасні переклади з англ.) – належне, відповідальне, справедливе, ефективне управління. Базова ідея Good Governance – розвиток суспільства (держави) є цілеспрямованою політико-управлінською діяльністю, що здійснюється за допомогою самого народу (By the people).

Новий державний менеджмент розглядає державне управління як

особливий вид діяльності органів державної влади (суб'єкт управління) з метою:

- досягнення загальної мети певної соціальної системи щодо якості життя громадян (об'єкта управління);
- координація взаєморозуміння між окремими сегментами соціальної системи (об'єкт управління) [48; 57, с. 22];
- збереження цілісності та стабільності соціальної системи (об'єкта управління);
- гарантована оптимальна функція та пропорційний розвиток соціальної системи тощо.

Таким чином, з'являється нова риса суспільства XXI ст. – «культ інтелекту», що набуває значення головної у сучасному цивілізованому світі.

Її характерними особливостями можна вважати:

- якість життя;
- наукоємне виробництво;
- домінування інновацій в усіх сферах суспільного буття;
- конкурентоспроможна освіта;
- якісна охорона здоров'я;
- свободна людина у суспільстві добробуту;
- домінування механізмів публічного управління;
- розвинуті механізми підтримки сталого розвитку внутрішнього ринку держави тощо.

«Якість освіти» – це категорія, що за своєю сутністю віддзеркалює різні аспекти освітнього процесу: державно-управлінські, філософські, соціальні, економічні, політичні, педагогічні, демографічні тощо.

Якщо визначення якості освіти базується на вимогах міжнародних стандартів якості, то ця концепція є своєрідною асоціацією, інтеграцією основних атрибутів та характеристик навчальної програми та результатом можливості задоволення освітніх потреб усіх суб'єктів: студентів, викладачів, роботодавців, суспільства в цілому [58, с. 211].

Якість освіти можна визначати, аналізуючи її основні складові, до яких належать освітні стандарти, професіограми, технічні засоби навчання, сучасні педагогічні технології, науково-виробнича база, освітній менеджмент і маркетинг, соціальне партнерство і багатоканальність фінансування.

«Якість освіти», по-перше, стосується збалансованої відповідності між окремими освітніми рівнями (загальна середня, професійно-технічна, вища школи тощо), по-друге, численних суспільних потреб, цілей, умов, затверджених освітніх норм і стандартів, що встановлюється як взірць для досягнення, по-третє, ця концепція вивчається як складна, що охоплює теорію якості, теорію управління якістю та теорію оцінки якості. Крім того, якість та контроль якості, оцінка якості (кожен компонент) мають набір критеріїв та показників якості освіти, що дає можливість всебічно оцінити систему освіти будь-якої країни за зовнішніми та внутрішніми параметрами [13].

Отже, на сучасному етапі пріоритетами вищої освіти є наступні [17]:

- забезпечення справедливого, рівного доступу до якісної освіти;
- формування нової моделі економічної діяльності ЗВО, на основі спільної участі держави, бізнес-спільноти та громадянина;
- приведення системи ВО у відповідність до вимог Болонської декларації;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної науки та її інтегрованість у світовий науковий процес;
- розширення автономії ЗВО.

Зокрема, у додатку Д продемонстровано сукупність методів та засобів, за допомогою яких країни мають можливість впливати на функціонування освітньої сфери.

В галузі освіти об'єктами державного регулювання є соціально-економічний процес освіти та виховання молоді, правила освітньої діяльності, умови прийняття рішень щодо суб'єктів ринку освітніх послуг [46].

Суб'єктами державного регулювання ВО є Верховна Рада України, яка визначає державну політику у галузі вищої освіти, Президент України, Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади тощо.

Освіта – це послідовне та передбачуване формування тих якостей людини, які визначають ефективність її професійної діяльності. Сьогодні вони відіграють важливу роль у професіоналізації управління, але це не лише знання та вміння. Це також культура, потенціал для самовдосконалення, позиція творчих здібностей та моралі, підвищення соціальної відповідальності, повний спектр рис особистості, які перетворюють професійну діяльність на суспільне благо [21].

Питання про якість освіти виникає внаслідок суперечностей між сучасними потребами виробництва, економіки та суспільства та системою освіти, яка не завжди повністю задовольняє ці потреби. Точніше, якість освіти не дозволяє нам ставити та вирішувати цілі розвитку, необхідні в сучасному світі. У деяких сферах якість освіти знизилася порівняно з минулим [2].

Якість освіти може відображати поточні потреби, але вона може бути орієнтована на майбутнє. Необхідно забезпечити якість з урахуванням сучасних характеристик та потреб освіти та тенденції розвитку освіти, що найбільш чітко показує майбутнє освіти.

Наприклад, Закон України від 01.07.2014 р. «Про вищу освіту» регулює суспільні відносини у галузі навчання, професійної підготовки, виховання громадян України. Даний закон встановлює правові, організаційні та інші принципи вищої освіти, створює умови для індивідуальної самореалізації, задоволення потреб суспільства та держави у кваліфікованих фахівцях, посилює співпрацю між державними органами та ЗВО на принципах автономії, поєднує освіту з наукою та промисловістю з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для інноваційного розвитку країни.

Єдиною узагальненою відповіддю тут може бути таке: це освіта, що сприяє розвитку особистості, що може ефективно діяти у сучасному світі. Загалом, якісна освіта Єдиною узагальненою відповіддю тут може бути таке: це освіта, що сприяє розвитку особистості, що може ефективно діяти у сучасному світі [42, с. 203].

Загалом, якісна освіта:

- це освіта, орієнтована на людину, яка може враховувати внутрішні особливості особистості, виявляти та розвивати таланти та таланти кожної дитини, і на основі цього реалізовувати весь свій потенціал та формувати професійно компетентну та кваліфіковану конкурентну особистість;

- покликана якомога раніше формувати самостійність і самодостатність людини, її спроможність діяти автономно і відповідально, вчасно оновлювати та ефективно застосовувати здобуті компетентності;

- повинна бути «прогностичною». Тобто потрібно вчити людину заздалегідь формувати, передбачати і планувати власне майбутнє;

- завдяки «відкритій освіті» можливе самовдосконалення, безперервна модернізація та інновації, які адекватно відповідають викликам цивілізації.

Безумовно, державне регулювання освіти є складною та багатоаспектною системою, яке впроваджуються в рамках загальноосвітньої політики. Вона використовує різноманітні регулятивні методи та інструменти для своїх функцій, пропорції яких визначають основні та специфічні функції вітчизняного освітнього простору.

Висновки до розділу 1

1. З'ясовано, що проблеми, які існують на рівні країн щодо регулювання вищої освіти, є загальними, зокрема оптимізація мережі ЗВО, упорядкування окремих підрозділів, підвищення якості надаваних освітніх

послуг, формування максимально професійної та незалежної системи ліцензування та акредитації тощо.

2. Якщо визначення якості освіти ґрунтується на вимогах міжнародних стандартів якості, то це поняття можна сформулювати з певною асоціацією, інтеграцію основних властивостей, характеристик та результатів навчальної програми для задоволення освітніх потреб усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, а саме: студентів, викладачів, роботодавців та суспільства в цілому.

3. Обґрунтовано, що держава виконує функцію запобігання та нівелювання негативних проявів ринкових відносин у сфері освіти, створення умов для вирішення проблем. Національна політика у цій сфері має відповідати інтересам усіх суб'єктів ринку освітніх послуг. У цих умовах держава відіграє роль у забезпеченні високої місії освіти, тобто формування «інтелектуального капіталу» нації.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Нормативно-правовий механізм забезпечення якості у державному управлінні та вищій освіті

Варто відзначити, що аналіз стану державного регулювання у сфері освіти та змін за попередній період є важливим, оскільки може сформулювати основні напрямки подальших досліджень.

Основним результатом діяльності закладів вищої освіти є підготовка кваліфікованих випускників або майбутніх кадрів. У цьому контексті доцільно вивчити особливості та сучасну ситуацію функціонування ринку праці в Україні, що склався під впливом освітніх факторів, та виявити наявні освітні дисбаланси в цій системі.

Досліджуючи загальну тенденцію розвитку закладів вищої освіти, слід відзначити, що за період незалежності країни значно скоротилася кількість закладів вищої освіти (табл. 2.1).

Так, за даними Державної служби статистики України [8], на початок 2019/2020 н. р. в Україні зареєстровано 650 заклади вищої освіти, серед яких – 360 коледжів, технікумів та училищ, а також 281 університети, академії та інститути, в яких навчаються 1266,1 тис. осіб. Також зменшилася кількість ЗВО за їх типами, а саме значно зменшилася кількість коледжів та училищ. Така динаміка свідчить про зміни в системі вищої освіти України за рахунок приєднання коледжів, технікумів та училищ до університетів з урахуванням їх специфіки.

Досліджуючи структуру розподілу кількості здобувачів вищої освіти в Україні за формами навчання, слід відзначити, що денна форма навчання займає у середньому 69,7 % у загальній структурі здобувачів вищої освіти, заочна – 30,0 %, а вечірня – 0,3 %. Отже, найбільш затребуваною формою

навчання в Україні є, безумовно, денна.

Таблиця 2.1

Динаміка освіти та вищої освіти в Україні, 2016-2020 рр.

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р., %
	2016	2017	2018	2019	2020	
Кількість осіб, що отримали освіту, осіб	6969821	7000710	7014471	6990810	6823090	97,9
Кількість осіб, що отримали вищу освіту, осіб	1635578	1614509	1564997	1547890	1266100	77,4
Чисельність населення, млн осіб	42929,3	42760,5	42584,5	42153,2	41588,4	96,9
Кількість студентів у розрахунку на 10 тис. населення, осіб	375	372	363	272,3	304,4	81,2
Питома вага осіб, що отримали освіту, у загальній чисельності населення, %	16,2	16,4	16,5	16,5	16,4	101,3
Питома вага осіб, що отримали вищу освіту, серед осіб, що отримали освіту, %	23,5	23,1	22,3	22,1	18,6	79,0
Питома вага осіб, що отримали вищу освіту, у загальній чисельності населення, %	3,8	3,8	3,7	3,7	3,0	80,1

За даними Державної служби статистики України [10], здобувачі вищої освіти становлять у середньому 24,3 % від усіх осіб, що отримують освіту. Отже, за період із 2016 р. до 2020 р. питома вага осіб, що отримали вищу освіту, серед осіб, що отримали освіту зменшилася з 23,5 % до 18,6 %, що є негативною тенденцією та ще раз свідчить про необхідність реформування системи вищої освіти в Україні.

Зменшення кількості здобувачів вищої освіти (з 1635578 осіб у 2016 р. до 1266100 осіб у 2020 р. або на 369478 осіб (на 22,6 %)), що спостерігалось в Україні останніми роками, та реформування системи вищої освіти призвели до певних змін у кількості ЗВО та студентів відповідно.

Завдяки застосуванню нових підходів щодо впровадженню системи «загального управління якістю», японська економіка змогла вийти на

провідні місця. Нова філософія японського управління якістю базувалася на принципах постійного удосконалення в усьому, виконання замовлень точно зазначений термін, відповідальність кожного на своєму робочому місці» тощо [28].

З проголошенням незалежності в Україні активізується робота щодо розвитку нормативно-правової бази із забезпечення якості товарів та послуг. Перш за усе, з'являється Указ Президента України від 23 лютого 2001 р. № 113/2001 «Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції», тоді як наступна – «Угода про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації» від 13 березня 1992 року.

Базисом даної сфери є Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року № 46-93 «Про стандартизацію і сертифікацію», до якого поступово вносились зміни на рівні Законів України (наприклад, Закон України від 11 червня 1997 року № 333/97-ВР «Про внесення зміни до Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію»», Закон України від 5 квітня 2011 року № 3176-VI «Про внесення зміни до статті 19 Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію»).

Важливим документом щодо зазначеного можна вважати Постанову Кабінету Міністрів України від 11 травня 2006 р. № 614 «Про затвердження Програми запровадження системи управління якістю в органах виконавчої влади» [44].

У цій Постанові йдеться про те, що «Система управління якістю» створюється в Україні відповідно до міжнародних стандартів ISO серії 9000 й напрувається на забезпечення високої якості продукції, процесів, робіт та послуг, оскільки за функціональним призначенням міжнародні стандарти ISO серії 9000 є універсальними. Вони застосовуються на всіх етапах виробництва продукції і надання послуг підприємствами (установами та організаціями).

До того ж, «Система управління якістю», що сформована на базі міжнародного стандарту ISO 9001:2000, вже ефективно функціонує в органах

державного управління більшості держав – членів Європейського Союзу, а в Японії її запроваджено майже в 90 % муніципальних органів.

Можна стверджувати й про перший досвід застосування цієї системи і в Україні. Зокрема, йдеться про Голодержслужбу, де ефективно функціонує дана система, що створена у відповідності до вимог Держстандарту України (ДСТУ) ISO 9001:2001, а також про ОМС – виконавчі комітети Бердянської (Запорізька область) та Комсомольської (Полтавська область) міських рад.

Отже, запропонована урядом «Програма запровадження системи управління якістю в органах виконавчої влади» передбачає значні повороти у системі державного управління на основі запровадження системи управління якістю відповідно до вимог ДСТУ ISO 9001:2001, що значною мірою має сприяти процесу інтеграції України до Європейського Союзу.

Застосування системи управління якістю в органах виконавчої влади має на меті забезпечення процесів раціонального планування й розподілу наявних ресурсів, а також на пошуки додаткових інноваційних підходів щодо об'єктивного оцінювання результатів їхньої діяльності.

При цьому, головними ознаками, що мають свідчити про ефективність державного управління у сфері надання послуг, а саме:

- орієнтація на споживача;
- провідна роль керівників;
- зацікавленість службовців у досягненні кінцевого результату;
- процесний підхід;
- системний підхід;
- прийняття науково обґрунтованих рішень.

Слід зазначити, що проблеми і наукові ідеї, що стосуються запровадження системи управління якістю в органах державного управління та органах місцевого самоврядування, продовжують розроблятися в публікаціях українських науковців й після оприлюднення постанови КМУ від 22.06.2011 р. № 704 «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм». Так, дослідники у своїх наукових доробках звертаються

до аналізу питань, які стосуються:

- системи управління якістю в органах державної влади як інструменту узгодження інтересів учасників державно-управлінських відносин;
- механізмів державного управління якістю соціальних послуг в Україні;
- системи управління якістю кадрового забезпечення державного управління;
- методології оцінювання ефективності державного управління якістю життя населення;
- модернізації публічної адміністрації;
- моделей системи управління якістю в місцевих органах влади;
- менеджменту в системі органів державної влади та місцевого самоврядування;
- концепції управління якістю TQM як підґрунтя оцінювання, моніторингу та контролю в органах місцевого самоврядування тощо.

Підсумовуючи проведений короткий аналіз українського досвіду, що стосується нормативно-правового забезпечення якості товарів та упровадження системи якості в державному управлінні й місцевому самоврядуванні, можна наважитись на такі висновки:

- у розв'язанні даних питань простежується «ходіння по колу», оскільки при зміні попередньої влади нівелюються без належного обґрунтування закони чи постанови уряду попередників;
- як результат, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування не приділяють уваги аспектам якості продукції, процесів і послуг; не відбувається залучення науки для узагальнення інформації щодо фактичного стану якості продукції, процесів і послуг а, отже, не застосовують дієвих (інноваційних) механізмів поліпшення їхньої якості;
- відсутність громадського обговорення питань поліпшення якості управлінських послуг, у тому числі, й у процесі модернізації системи

державного управління на засадах сучасних підходів та кращої європейської і світової практики, зокрема із застосуванням моделі EFQM (European Foundation for Quality Management) та моделі CAF (Common Assessment Framework), що вважається фахівцями адаптованою версією моделі досконалості EFQM, а також системи антикорупційного менеджменту за ISO 37001:2015.

Модель державного управління в сучасному суспільстві має бути динамічною, здатною до постійного удосконалення та здійснення ідеї управління разом з народом (джерело влади).

За сучасних умов розвиток сучасної системи публічного управління, з одного боку, викликає необхідність модернізувати усі інші сфери людської життєдіяльності, а з іншого, – неможлива без одночасних якісних змін в інших надзвичайно важливих сферах суспільного життя.

Саме тому з 2014 р., тобто з прийняттям Закону України «Про вищу освіту», здійснюються активні заходи пошуку дієвих механізмів формування оптимальної системи вищої освіти й модернізації закладів вищої освіти [46]. Тоді даний закон мав реформаторський і «проривний» вигляд, проте, його впровадження еа жаль не приносить тих позитивних змін, які очікувались [51].

Ретельний аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку освіти в Україні показує, що в національній економіці існують серйозні освітні прогалини.

Слід зауважити, що модель державного управління в сучасному суспільстві має бути динамічною, здатною до постійного удосконалення та здійснення ідеї управління разом з народом (джерело влади), адже тенденцією сучасності є зменшення загальної кількості ЗВО та кількості студентів у них.

2.2. Сучасний стан реформування системи вищої освіти в Україні та оцінка якості освітніх послуг

У зв'язку з вищезазначеним розривами в освітній сфері, незадоволення потреб економічних суб'єктів у висококваліфікованих працівниках погіршує їх результативність і конкурентоспроможність, створюючи ситуацію, яка впливає на економічне та соціальне становище регіонів і країн в цілому.

Відповідно до законодавства України система забезпечення якості освіти складається з двох частин (додаток Е).

Держава впливає на обидва компоненти, проте по-різному. Для внутрішньої системи стандарти забезпечення якості мають відповідати загальнодержавним в Україні законодавчій базі, але все ж конкретні вимоги та процедури визначаються кожним ЗВО індивідуально. Для зовнішньої системи забезпечення якості всі інструменти та процедури є безпосередніми інструментами державного регулювання.

Загальновідомо, що освіта розвивається лише в тих країнах, де вона фінансується на рівні 7,0 % від ВВП [32]. Згідно до Ст. 78 п. 1 Закону України «Про освіту» держава зобов'язана забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі не менше 7,0 % за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством [45]. Разом з тим, як свідчить аналіз, за роки незалежності України у жодному бюджеті зазначена норма не виконувалась [27, с. 55].

За сучасних умов здобуття складної, наукоємної освіти в Україні, насамперед, в фундаментально-природничій та інженерній сферах втрачає сенс.

У 2017 р. Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти було заслухана та пройшла обговорення інформація представників Міністерства фінансів України, Міністерства освіти і науки України, НАН України, національних галузевих академії наук України щодо фінансового

забезпечення сфери науки і освіти. При цьому було висловлено невтішні висновки [17].

По-перше, на сьогодні відбувається загрозливе зменшення чисельності працівників наукової та науково-технічної сфер, посилюється відтік молодих талановитих науковців, їхня міграція за кордон. В наукових установах вводиться режим неповної зайнятості, знижується грошове забезпечення, зростає соціальна напруга у трудових колективах, організуються громадські акції протесту.

По-друге, марнується якість освіти в цілому, та підготовка висококваліфікованих фахівців з вищою освітою, зокрема, особливо, за новими сучасними технологіями та структурними змінами економіки. Виникає реальна загроза знищення наукових шкіл, проведення сучасних наукових досліджень та наукового супроводу високотехнологічних галузей виробництва.

По-третє, якщо на початку 1990-х рр. промисловість України «за інерцією» продовжувала виробляти високотехнологічну продукцію тощо й ринок праці ще вимагав високопрофесійного, науково орієнтованого людського капіталу, то вже через за часи незалежності ситуація докорінно змінилася. Приватизація стратегічно важливих суб'єктів господарювання і відсутність обґрунтованої державної політики, що спрямована на високотехнологічний розвиток власної економіки у підсумку призвели до нещадного використання її низькотехнологічного сектору й видобутку та експорту сировини.

По-четверте, з'ясовано, що за останні чверть століття інтелектуально місткі сектори української економіки мають значний рівень деградації, а нові, високотехнологічні з'явилися лише у незначних обсягах. Отже, попит на ринку праці в основному змістився на представників сфери послуг, у якій є неактуальними складні наукомісткі знання для створення нових видів техніки, високотехнологічних продуктів, сервісів та технологій, а знадобилися лише обізнаність з предметною галуззю, навички й практичний

досвід.

По-п'яте, примітивний ринок праці розпочав позбавляти молодь і нівелювати систему освіти певних стимулів, що призвело до віддчуття непотрібності наукомістких знань і висококваліфікованої праці та витіснення кращого людського капіталу з країни. Втрати талановитої молоді і науковців продуктивного віку в різні роки незалежності України коливалися від 5 % до 30 %.

При цьому, такий рівень економіки спричинив зниження на 40 % підготовки спеціалістів за інноваційною, наукоємною моделлю напротивагу низькоінтелектуальної, репродуктивної освіти, що, зрештою, спровокувало зниження освітнього цензу нації і, як наслідок, – до подальшого спаду економіки та занепаду суспільства.

Дана ситуація суттєво заблокувала розвиток високотехнологічної економіки і сталого суспільства (Sustainable Society) і спрямувала вектор руху України до групи країн, економіка яких почала жорстко залежати від зовнішніх запозичень [17].

Наразі невідповідність здобувачів вищої освіти до сприйняття складних багатофункціональних і міждисциплінарних знань, в першу чергу знань з фізики, хімії, математики, біології, математичного моделювання, зароджується ще під час отримання ними середньої освіти, яка у загальному вимірі значно втратила якісні характеристики і все більше відстає щодо вимог вищої школи та суспільства.

Насамперед слід зазначити, що Закон України «Про вищу освіту» спрямований на збільшення автономії закладів вищої освіти, принаймні це зазначено в його преамбулі.

Тому зрозуміло, що необхідні додаткові дії на шляху покращення загальної управлінської культури, яка б, давала і підвищення якості вищої освіти. Другим важливим елементом реформи мало бути впровадження академічної автономії.

До сьогодні, вітчизняні принципи менеджменту вищої освіти

залишилися адміністративними, оскільки фінансування ЗВО (крім приватних) можливе тільки з бюджету (за винятком невеликих поступок у вигляді платних освітніх послуг). І зміст процесів в системі освіти не змінився. А зовнішнє українське середовище – це вже не планова економіка, а ринкова.

Крім того, динамічна світова глобалізація освіти й студентська мобільність призвели до розширення мережі постачальників освітніх послуг, створюючи необхідність в посиленні якості вищої освіти. Основним замовником освітніх послуг і контролером їх якості відтепер є суспільство, а не держава.

Із потрібних дій на дану шляху необхідно відзначити спробу розробки нових стандартів вищої освіти. Після прийняття даного закону були нівельовані галузеві стандарти й започаткована розробка стандартів на компетентнісній основі.

Однак, наразі важко сказати, наскільки впровадження нових стандартів сприятиме автономії закладів вищої освіти. Адже зараз, попри те, що ЗВО уповноважені самостійно формувати свої освітні програми, на практиці вони продовжують орієнтуватися на старі галузеві стандарти і внаслідок цього майже не відчують змін у цьому напрямі.

У процесі виконання Закону України «Про вищу освіту» була також прийнята національна політика щодо сприяння студентській академічній мобільності, яку було затверджено окремою урядовою Постановою «Положення про порядок реалізації права студентів на академічну мобільність» (2015 р.).

Крім того, має реалізацію право студентів на продовження навчання за магістерськими програмами за іншою спеціальністю через «перехресний вступ», стали можливими програми подвійних дипломів. Такі зміни в цілому також сприяють автономії закладів вищої освіти і покращують доступ до освіти для здобувачів.

Проте, ці та інші зміни мають вигляд фрагментарних. Для повної їх

реалізації необхідні додаткові заходи з внутрішнього реформування ЗВО, а для їх проведення, як завжди, недостатньо ресурсів.

Так, поки не вдається повноцінно здійснити право здобувачів на самостійний вибір навчальних дисциплін у обсязі не менш як 25 % від загальної кількості кредитів. Дана норма прописана у статті 62 закону, але, на жаль, не всі українські ЗВО в змозі забезпечити її внаслідок специфіки традиційної для них процедури формування і затвердження навчальних планів.

Із прийняттям Закону «Про вищу освіту» суттєвих змін також зазнали умови вступу до ЗВО. Сталося посилення ролі зовнішнього незалежного оцінювання у цьому процесі, оскільки його почали використовувати для вступу як на бакалаврські, так і на деякі магістерські програми.

На думку фахівців, перспективною є модель широкого конкурсу, що спрямована на практичну реалізацію принципу «бюджетне місце за студентом». Вона значно зачепила фінансові засади існування українських ЗВО, оскільки обсяги державного фінансування кожного закладу відтепер залежать винятково від його привабливості в очах кращих абітурієнтів. Тому для всіх є очевидним реальний рейтинг ЗВО і спеціальностей, які мають більшу чи меншу популярність.

Проте, за сьогоднішніх умов запровадження моделі «широкого конкурсу» на загальнодержавному рівні має значні ризики, оскільки може призвести до практичної ліквідації ЗВО на місцях та зникнення регіональної освіти як такої.

Проте, попри свій ринковий характер, модель «широкого конкурсу» не змогла стати стимулом для поліпшення якості освіти. Обсяги фінансування, які надходять в ЗВО на кожного здобувача, залишаються вкрай низькими [38, с. 42].

Слабкі та непопулярні заклади отримують натомість ще менше коштів, ніж раніше, і так повністю втрачають шанс модернізувати свої програми.

Тож аналіз практичного впровадження Закону України «Про вищу

освіту» дозволяє стверджувати: попри всі спроби реформувати систему ВО відповідно до цього закону значного прогресу для вищої освіти такі реформи не дали. А в деяких випадках такі законодавчі новації сформували у цій сфері набагато більше тривожності та конфліктів, ніж принесли позитива.

Звернімося до факту, що передбачені Законом України «Про вищу освіту» реформи реалізуються надзвичайно повільними темпами. Їхній характер нівелюється низкою управлінських рішень, що приймаються у процесі його застосування. До того ж, постійно виявляється недосконалість і неповнота закону. Протягом досліджуваних років зміни до нього вносилися 22 рази, і цей процес ще триває: додаткові зміни уже напрацьовані зацікавленими групами, експертами, зокрема, студентським самоврядуванням.

Таким чином, розвиток системи вищої освіти в Україні неможливий без свободи, але й свобода мусить свідомо використовуватися для розвитку.

2.3. Послідовність здійснення базових освітніх процедур та забезпечення якості освіти в Україні

Є очевидно, що потребою суспільства є його повноцінний розвиток, що залежить від потужності й швидкості двох процесів – культурного розвитку та нагромадженні капіталу і добробуту суспільства, так званого цивілізаційного розвитку. Саме тому, освіта відіграє, якщо не вирішальну, то, однозначно, одну з провідних ролей у забезпеченні кожного із них (додаток Ж).

Загальновідомо, що забезпечення якості – це процес формування складових характеристик продукції (або його результат), це означає, що має бути комплекс дій, що перетворюють «вхід» процесу на його «вихід». І якщо забезпечення якості «не працює», необхідно перевірити, у якій точці виникають проблеми: на вході, виході або під час здійснення дій (рис. 2.1).

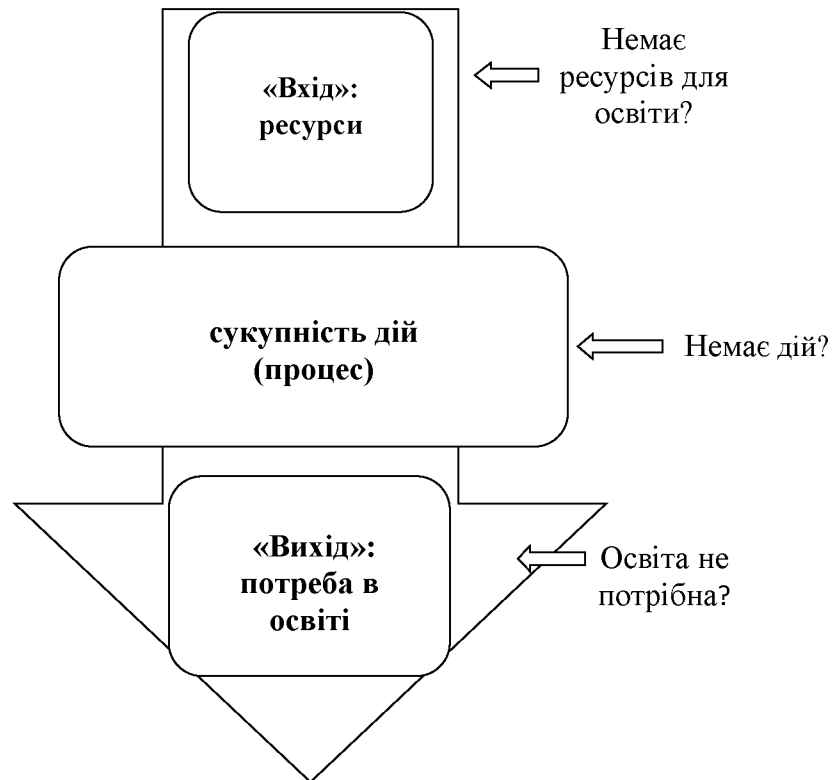

Рис. 2.1. Проблемні аспекти освіти як процесу в Україні [сформовано на основі 50, с. 123]

Зокрема, «входом» освітнього процесу можна вважати ресурси, що безпосередньо створюють освітній продукт. Ресурсні проблеми ЗВО – нестача коштів, застаріла матеріально-технічна база, недостатня компетенція викладачів – все це формується як результат взаємодії ЗВО із зовнішнім середовищем. Однак якщо заклади вищої освіти не в змозі забезпечити якісними ресурсами освітній процес, це не означає, що їх немає.

Українська освіта розпочала формуватися в XVI–XIX ст. і активно розвивалася у Радянському Союзі. Протягом даного періоду були накопичені не тільки освітні та наукові досягнення, але й ресурсна база.

Українські ЗВО мають у власності штатний розклад, будівлі, техніку тощо. Є і ресурс абітурієнтів, тобто кількісний склад забезпечується відтворенням населення, якісні характеристики – обов’язковою середньою освітою. Отже, ресурсне й майнове середовище для функціонування української освітньої системи є наявним [48].

Тоді як, «вихід» освітнього процесу формується потребами самих споживачів – як суспільства взагалі, так і його окремих учасників системи ВО (здобувачів вищої освіти, роботодавців, інших стейкхолдерів).

Потреби студента, які можна визначити за ієрархією А. Маслоу, повною мірою та в неспотвореній формі забезпечуються виключно за допомогою якісної освіти:

- виживання за умов розподілу праці забезпечується отриманням певної спеціальності і кваліфікації, що дозволяє зайняти престижне робоче місце із відповідним заробітком, який і надає кошти для життя людини;

- безпека створюється постійним заробітком, а шанси отримати його напряду пов'язані із здатністю приймати рішення на перспективу, що формується за рахунок освоєння методології та систематизації у професійній сфері;

- соціальність проявляється через життєве середовище людини, а вона формується під час навчання у ЗВО та наступними місцями роботи, доходами людини;

- самовираження як прояв людських особливостей досягається в тому числі через професійне самоствердження, фундаментом якого є авторитетна освіта;

- потребу в самореалізації не те що задовольнити, а й часто зрозуміти, усвідомити неможливо без освіти, оскільки це вимагає від людини міцної системи цінностей, розуміння свого місця і картини світу в цілому (рис. 2.2).

Тоді як, потреби роботодавця як бізнес-структури також повноцінно реалізуються лише через якісну систему освіти:

- потреба виживання бізнесу складається в тому, щоб витрати не перевищували доходів. Тому продуктивність ресурсів має виправдовувати витрати на їх придбання. Це справедливо і для трудових ресурсів: співробітники мають знати і вміти достатньо, щоб ефективно залучитися у виробничий процес. Якщо фахівця треба перенавчати – це втрати для

бізнесу;

– безпека для бізнесу означає забезпечення конкурентоспроможності на ринку. Щоб підприємство було конкурентоспроможним, його працівники повинні знати і вміти те, чого не знають і не вміють конкуренти. Отже, саме освіта спрямована передавати суспільству знання й формувати відповідні компетенції фахівців;

– група соціальних бізнес-потреб – це необхідність зайняти ринкову нішу, забезпечити брендинг і реалізацію бізнес-місії. Для вирішення цих завдань від працівників необхідна не лише кваліфікація, а й розуміння механізмів професійної взаємодії, галузевих трендів та соціальної відповідальності. Це розуміння створюється лише в умовах міждисциплінарного навчання.

Є очевидним, що для роботодавця система освіти є надважливим елементом при досягненні головних цілей – конкурентоспроможності й прибутковості в цілому. Отже, базова проблема вищої освіти існує ні на «вході», ні на «виході» освітнього процесу.

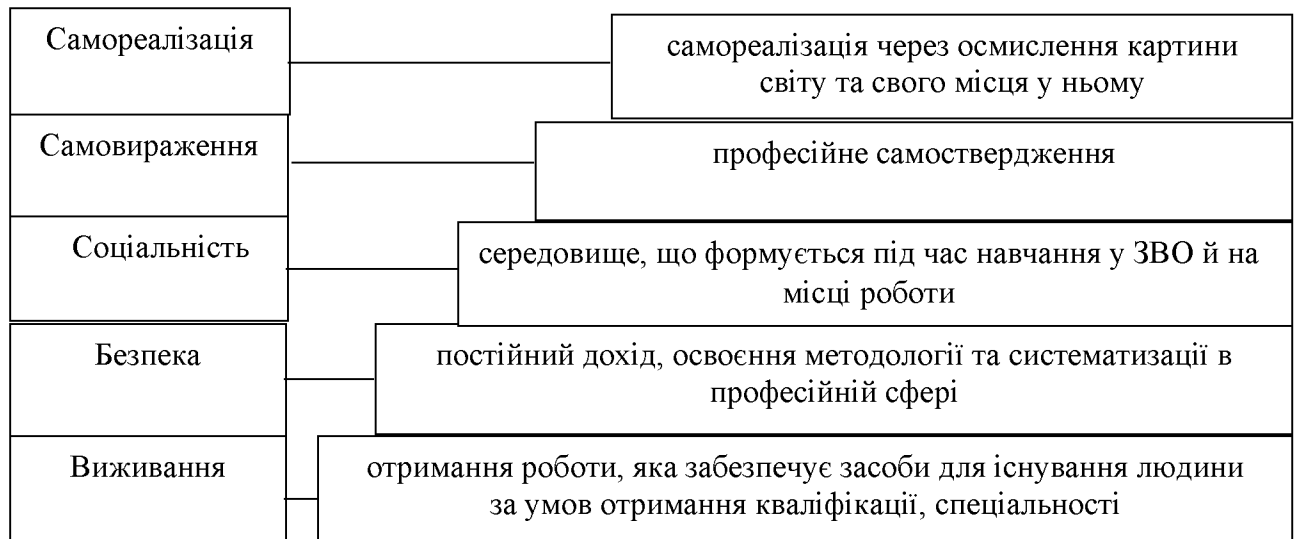

Рис. 2.2. Потреби здобувача вищої освіти, що реалізуються за рахунок якісної освіти [сформовано на основі 2]

Зрозуміло, що маркетинг у сфері вищої освіти, перш за усе, стосується

якості освітніх послуг і спрямований на примноження цінності людини та людського капіталу в сучасному суспільстві [38, с. 29].

Дослідники вважають, що основою маркетингової стратегії у сфері вищої освіти є такі принципи:

- орієнтацію на перспективний попит;
- постійне й відносно динамічне оновлення освітніх послуг з урахуванням вимог суспільства, що прагне модернізації, та ринку праці;
- формування ціни освітніх послуг з орієнтацією на їхній попит та конкурентоспроможність;
- децентралізоване цільове просування;
- залучення компетентних керівних кадрів, зорієнтованих на ринкові відносини, здатних до реалізації стратегічного управління в системі вищої освіти;
- запровадження в ЗВО моніторингових досліджень з орієнтацією на ринок праці (у відповідності до профілю ЗВО та у зв'язку з кон'юнктурою освітніх послуг);
- утворення управлінських структур (запровадження організаційного механізму), що повинні займатися маркетинговим моніторингом освітніх послуг [2; 38].

Перероблення вхідних освітніх ресурсів у результат освітнього процесу здійснюється в рамках існуючої системи ВО. І з точки зору формування процесів, вітчизняна система вищої освіти ґрунтується на виваженому і логічному механізмі.

Усі основні процеси реалізуються, першим кроком є обговорення та формування безпосередньо заявки (замовлення), мають повний перелік процедур, що є взаємопов'язаними і призводять до результату, наприкінці приймається результат замовником. Принципово, що освітній процес забезпечує формальну участь майже усіх сторін, що зацікавлені у забезпеченні його якості. У вищій освіті України така функція існує (додаток 3).

Розглянемо послідовність проведення базових освітніх процедур. На макрорівні освітньої української системи приймаються основні умови функціонування (додаток 3).

Замовлення на освіту формує держава (а саме МОН), до того ж, не одноосібно, а в результаті дискусії з представниками виробничого сектора, на базі перспектив галузевого і економічного розвитку та виходячи з сум бюджетного фінансування.

Основні принципи вищої освіти зафіксовані у відповідних законах, тоді як правила їх виконання – у постановах КМУ. Процедурно процес сформовано таким чином, що постанови уряду повинні узгоджуватися і з роботодавцями, і з МОН, і з бюджетом, і з галузями.

Управління діяльністю окремого закладу вищої освіти здійснюється на мікрорівні. Одним з вирішальних моментів для побудови будь-якої громадської транзакції є визначення вимог до якості її результату.

Як головний замовник, держава визначає вимоги до продукту, що замовляє, – до якості освіти (рис. 2.3).

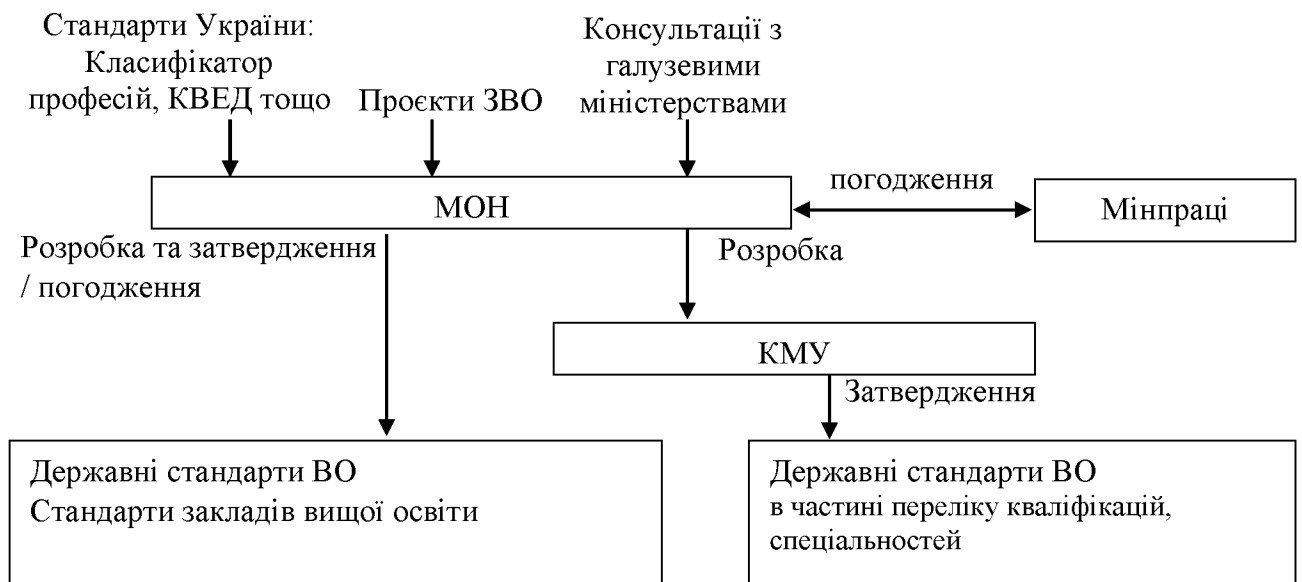

Рис. 2.3. Формування вимог до якості освіти в Україні [сформовано на основі 50]

Дані вимоги зафіксовані у системі стандартів ВО, що за формою мають бути узгоджені з роботодавцями, з галузями, з напрямками економічного розвитку. Причому, до уваги беруться вимоги як за вертикаллю (є стандарти державного і університетського рівнів), так і горизонталлю.

Навчання побудовано як цілеспрямовану діяльність для задоволення навчальних потреб (додаток И).

Додаток И наочно демонструє, що освітній процес починається з вимог МОН (замовника) і стандартів вищої освіти (тобто вимог до якості), під час навчання здійснюється контроль замовника щодо відповідності стандартам (заздалегідь встановленим вимогам) і закінчується етапом контролю замовника щодо відповідності випускника означеним стандартам.

Очевидно, що формально всі елементи процедури забезпечення викладацьким ресурсом дотримано: форма самої процедури така, що дозволяє обирати кращих викладачів (додаток К).

Дійсно, обрання викладача на посаду ґрунтується на офіційно визначеній демократичній процедурі конкурсного відбору. Така форма дозволяє врахувати вимоги до викладацького ресурсу з боку основних учасників вищої освіти.

Бюджетне фінансування наукових розробок також проходить на конкурсній основі і формально побудовано із врахуванням вимог основних замовників (додаток Л).

Форма проведення конкурсу дозволяє сформувати найбільш вигідні замовнику і виконавцю умови. Виконання умов контролюється замовником згідно заздалегідь означеним критеріям.

Таким чином, існуючі послідовності здійснення базових освітніх процедур необхідно привести у відповідність до динамічних умов ринку праці. До того ж, для нього характерним є швидкоплинна зміна структури робочої сили за рахунок інформаційно-комунікаційних технологій та розвитку машинного інтелекту.

Як зазначають дослідники, до 2030 р. освіта перетвориться у ключову

форму активності населення, а навчання впродовж всього життя завдяки впливу революції поколінь та індивідуалізації навчання стане нагальною потребою.

Соціальна орієнтація, багатoproфільність, алуценість, причетність, й мультикомпетентність визначатимуть профіль фахівця у найближчій перспективі – 2020 р. Світовий економічний форум визначив актуальні та перспективні (до 2020 р.) ключові компетентності фахівців у XXI столітті.

Відмітним у даному рейтингу є те, що здатність до комплексного вирішення проблем постає першочерговим завданням на найближчі роки, а також зростає значення у перспективі навичок: критичного мислення, креативності та емоційного інтелекту, тобто адаптаційних навичок фахівця.

Отже, сучасна освіта має бути націлена на навчання впродовж всього життя, формування відповідного типу компетентностей: навичок, життєвих установок і моделей поведінки, які забезпечать потреби ринку праці та стійке й інклюзивне економічне зростання на засадах когнітивної та зеленої економіки з яскраво вираженою революцією поколінь.

Висновки до розділу 2

1. Доведено, що сучасна освіта спрямована на формування таких важливих компетенцій, як навчання протягом усього життя, формування такого ставлення до життя, моделі поведінки, яке відповідає потребам ринку праці, а також стійке та інклюзивне економічне зростання на основі когнітивної та зеленої економіки.

2. Дослідження показують, що уряди не приділяють належної уваги якості своїх продуктів, послуг і процесів; не в повній мірі залучають науку, яка узагальнює інформацію про фактичний стан якості продукту (процесу, послуги) і тому не використовують ефективні механізми для підвищення їх якості.

3. Визначено, що швидка глобалізація освіти та мобільність студентів призводять до збільшення постачальників освітніх послуг, формуючи потребу у підвищенні якості вищої освіти. Домінуючим замовником освітніх послуг, а отже, і контролером якості зараз є суспільство, а не держава.

4. З огляду на мінливість зовнішнього середовища та умов власної обмеженої ресурсної бази – ЗВО мають бути проактивним у реагуванні на зовнішні виклики та приділяти значну увагу питанню підвищення ефективності діяльності за рахунок відповідного та розумного визначення пріоритетів й застосування внутрішніх резервів. Мова йде про рейтингове оцінювання розвитку ЗВО, яка сьогодні вважається невід'ємною частиною моніторингу ефективності навчально-виховного, освітнього процесів.

5. Аналіз показує, що умовами якісного розвитку всесвітньо визнаної системи освіти є вибір і конкуренція, відповідальність за результати, децентралізація та автономія. Тому формування системи забезпечення якості вищої освіти в Україні має базуватися на цих принципах та відповідно до сучасних європейських практик.

РОЗДІЛ 3

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

3.1. Специфічні особливості запровадження системи менеджменту якості у закладах вищої освіти

Аналіз світової практики показує, що для створення системи управління якістю у ЗВО рекомендується використовувати універсальні принципи, які застосовуються до різних сфер діяльності, але адаптувати їх освітньої діяльності.

Так, необхідним елементами даної політики є орієнтація на споживача та постійне удосконалення. Крім того, усі скарги й пропозиції споживачів освітніх послуг мають розглядатись і аналізуватись безпосередньо вищим керівництвом ЗВО. Така процедура має бути формалізована і здійснюватись регулярно [18].

Першим етапом формування зв'язків зі споживачами є підготовка ЗВО матеріалів з інформацією щодо переліку спеціальностей, рівня кваліфікацій, умов навчання, опису навчальних програм, за якими здійснюється підготовка, інших додаткових умов. Серед них можуть бути друковані матеріали, Інтернет-інформація, відео-, аудіо- тощо. Під час етапу підготовки потрібно залучати споживачів з метою дослідження що вони хочуть дізнатись і що цінують у подібній інформації.

Другим етапом є зв'язок зі споживачами у процесі навчання. Зокрема, це можуть бути систематичні щосеместрові опитування студентів щодо якості підготовки ЗВО, до того ж, результати контролю й тестування, оцінювання ключових процесів його персоналом тощо. У ЗВО повинна бути сформована система швидкого реагування на скарги, запити, пропозиції споживачів, як в процесі навчання, так і після його закінчення.

ЗВО має забезпечити управління такими основними процесами, як набір студентів, наукова і консультативна діяльність, навчальний процес, працевлаштування випускників та їх перепідготовка. Для цього мають бути:

- 1) підготовлені плани і програми навчання, розклади занять і графіки роботи викладачів та персоналу;
- 2) навчальні та методичні матеріали;
- 3) тестові, залікові та екзаменаційні завдання;
- 4) проводитись поточний та остаточний контроль за здобутими знаннями студентів;
- 5) проводитись оцінка і атестація викладацького складу;
- 6) проводитись збирання і аналіз даних успішності студентів, рейтингу викладачів, кафедр, факультетів, оцінки ключових процесів;
- 7) проводитись наукова і консультаційна діяльність;
- 8) управління інформаційним забезпеченням навчання (комп'ютерна мережа й бібліотека);
- 9) виконуватись адміністративні функції;

здійснюватися перепідготовка випускників через певний період після закінчення навчання у ЗВО та заходи щодо удосконалення діяльності ЗВО, зокрема, програм, ресурсів, надання додаткових консультацій тощо.

Загалом, світовий досвід впровадження систем управління якістю відповідно до вимог TQM переконливо свідчить про переваги, що отримує заклад вищої освіти, в якому ефективно функціонує система якості. Для ЗВО про такі переваги йдеться у додатку М.

Основними принципами управління якістю є (додаток Н):

- орієнтація на замовника (організації залежать від замовників і тому мають розуміти поточні й майбутні їх потреби, виконувати їхні вимоги та прагнути до перевищення їхніх очікувань);
- лідерства (керівники встановлюють єдність призначеності та напрямів діяльності організації. Їм необхідно формувати й підтримувати таке внутрішнє середовище, в якому працівники можуть бути залучені до

досягнення цілей);

- залученість співробітників (працівники на всіх рівнях є основою організації, і їх залучення дає змогу використовувати їхні здібності на користь організації);

- процесного підходу (бажаного результату досягають ефективніше, якщо діяльністю та пов'язаними з нею ресурсами керують як процесом);

- системного підходу до управління (виявлення й розуміння взаємопов'язаних процесів та управління ними як системою сприяє результативному та ефективному досягненню цілей організацією);

- постійне поліпшення (постійне покращення загальних показників діяльності організації треба вважати незмінною ціллю організації);

- прийняття рішень на підставі фактів (ефективні рішення приймають на підставі аналізування даних та інформації);

- взаємовигідні стосунки з постачальниками (взаємовигідні стосунки підвищують спроможність обох сторін створювати цінності).

У першу чергу, заклад вищої освіти має регулярно визначати ступінь задоволеності студентів рівнем отриманої підготовки. Бажано мати деталізовані дані щодо прийнятності студентами змісту й повноти навчальної дисципліни, приміщень, навчальних і методичних матеріалів, підручників, методів навчання, обладнання, способів оцінювання знань, розкладу занять, бібліотеки, комп'ютерного забезпечення, інших, зокрема, побутових, умов навчання тощо.

Нами запропоновано опитування студентів різних курсів за допомогою анкетування щодо ступеня задоволеності рівнем підготовки. Так, для студентів перших курсів нами рекомендовано здійснювати опитування з метою виявлення проблемних питань та їх своєчасного вирішення й уникнення їх у перспективі (додаток П).

Тоді як, для студентів випускних курсів сформовано анкету, яка складається з трьох основних питань відносно чинників, які ускладнюють навчання; чинники, які сприяють інтересу до навчання та чинники, що

сприяють удосконаленню навчального процесу (додаток П).

Дослідження задоволеності курсом або програмою має здійснюватися, щонайменше, двічі – під час навчання (для внесення відповідних коригувань) і наприкінці (для подальшого удосконалення). ЗВО може також оцінювати рівень задоволеності власного персоналу, роботодавців, суспільства.

Заклад вищої освіти має збирати інформацію про рівень компетентності своїх співробітників, аналізувати її і здійснювати заходи щодо підвищення здатності персоналу задовольняти вимоги споживачів.

У ЗВО повинні бути розроблені методики визначення параметрів процесів, здійснюватися вимірювання даних параметрів у визначені терміни з певною періодичністю. У разі виходу параметрів за встановлені межі персонал, що є відповідальним за такий процес має знайти причину, яка призвела до невідповідності й вжити заходів щодо її усунення і повернення параметру у визначений діапазон.

Заклад вищої освіти повинен мати задокументовану методику щодо управління невідповідною продукцією, в якій відзначено можливі подальші дії стосовно поводження з такою продукцією, визначено відповідальних осіб, що мають приймати відповідні рішення і доводити інформацію щодо невідповідності й заходи їх усунення до керівництва, інших заінтересованих сторін. До невідповідної продукції ЗВО можна віднести:

- невідповідність знань, умінь, навичок студентів певним встановленим вимогам;
- невідповідність навчальної програми, курсу вимогам;
- невідповідність компетентності персоналу ЗВО вимогам навчальної програми;
- невідповідність обладнання, навчальних матеріалів, приміщень вимогам навчальної програми.

ЗВО повинен виявляти причини недоліків і вживати заходи для усунення причин, що їх викликали. При чому, результативність коригувальних дій оцінюється позитивно лише тоді, коли відсутні повторні

виникнення проблем, що їх викликали.

Відповідність діяльності ЗВО існуючому механізму регламентації встановлюється системою самооцінки, ліцензування, атестації, державної і громадської акредитації.

Зокрема, протягом останніх десяти років функціонує і весь час удосконалюється державна система ліцензування, акредитації та атестації. Це стосується як організації названих заходів, так і критеріїв та показників якості навчального процесу.

Відомо, що державна акредитація є гарантом необхідного освітнього мінімуму, захищає суспільство від некваліфікованих і випадкових ЗВО. Державні органи акредитації (ліцензування, атестації) забезпечують інституціональну оцінку діяльності закладу вищої освіти (окремих напрямків, спеціальностей), яка визначає: академічний рівень кадрового складу викладачів; наявність замовлення на фахівців з боку підприємств, організацій, держави; матеріально-технічне та інформаційне забезпечення навчального процесу; відповідність структури і змісту навчального плану стандартам освіти за спеціальностями; якість підготовки фахівців. Головні критерії якості навчального процесу (додаток Р).

Відомо, що в країнах-лідерах сьогодні активно розвивається недержавна громадська акредитація ЗВО, яка ґрунтується на добровільності. Цей процес підтримується певними громадськими організаціями, зокрема, освітніми асоціаціями.

Прикладом може слугувати діяльність Міжнародної Асоціації з менеджменту освіти (Association to Advance Collegiate Schools of Business – AACSB), яка спрямована на постійне покращення якості навчання в бізнес-школах. У 1991 р. члени Асоціації ввели у дію стандарти з акредитації для бакалаврських, магістерських програм, а також програм на здобуття докторського ступеню.

Оцінка й порівняння вимог, які має виконати ЗВО у ході як державної, так і недержавної акредитації свідчить про їхню певну спорідненість. У

цілому, ці вимоги, а також мета і завдання освітніх закладів кореспондуються з принципами TQM та стандартами ISO 9000, в першу чергу, своєю орієнтацією на суспільні потреби, тобто стосуються необхідності підготовки висококваліфікованих кадрів для усіх сфер людської життєдіяльності, організації процесу набору студентів, працевлаштування випускників тощо.

В умовах зазначеної мінливості зовнішнього середовища та обмеженості власної ресурсної бази – ЗВО вимушені оперативно реагувати на зовнішні виклики та значну увагу приділяти аспектам підвищення результативності діяльності за рахунок адекватного та раціонального розташування пріоритетів і виявлення внутрішніх резервів.

Ця складова системи управління якістю освіти задовольняє попит споживачів ринку освітніх послуг та ринку праці щодо репутації ЗВО, стимулює змагальність, сприяє активізації діяльності закладів вищої освіти у формуванні сучасних вимог до рівня підготовки фахівців.

3.2. Маркетинг на ринку освітніх послуг як сутнісний елемент в системі стратегічного управління освітнім простором закладів вищої освіти України

В рамках поточної реформи українські ЗВО стикаються з певними труднощами у здійсненні освітньої діяльності, в основному через посилення внутрішньої конкуренції, потребу відстоювати своє місце на міжнародній арені освітніх послуг, поглиблення демографічної кризи. Абітурієнти, швидкі зміни на ринку праці з точки зору професійної компетентності, падіння популярності української освіти, недостатнє фінансування Міністерства освіти і науки України тощо. Реалізація необхідних удосконалень неможлива без визначення шляхів створення, вдосконалення та підтримки унікального та ефективного іміджу ЗВО та застосування освітнього маркетингу.

Очевидно, що метою державного управління забезпеченням якості у

сфері вищої освіти є зниження рівня невизначеності інформації та оптимізація стратегії і тактики поведінки закладів вищої освіти в умовах розвитку внутрішнього ринку, забезпечення їхньої конкурентоспроможності з врахуванням стабілізаційних та інтеграційних тенденцій на глобальному ринку освітніх послуг.

Разом з тим, стратегічні напрями й завдання розвитку державного управління якістю у сфері вищої освіти визначаються як вимоги в Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [46]. Серед основних принципів розвитку якісної вищої освіти як послуги, можна вважати:

1) автономію ЗВО – незалежність, самостійність, відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, наукових досліджень, внутрішнього управління, організації освітнього процесу, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів;

2) академічну доброчесність – комплекс етичних принципів, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання з метою забезпечення довіри до кінцевих результатів навчання та наукових (творчих) досягнень;

3) академічну мобільність – можливість учасників освітнього процесу викладати, навчатися, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому ЗВО (науковій установі) на території України чи поза її межами;

4) академічну свободу – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та інноваційної діяльності;

5) якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у ЗВО, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти, сприяє створенню нових знань тощо;

6) забезпечення в державній політиці упровадження системи якості у сфері ВО гармонійної взаємодії національної системи освіти, науки, бізнесу, мистецтва та держави з метою поступового переходу до політики стійкого

соціально-економічного розвитку держави;

7) формування умов для реалізації випускниками ЗВО права на працю, гарантування можливостей вибору місця роботи, виду трудової діяльності в підприємствах (установах, організаціях) всіх форм власності з урахуванням здобутої ВО та відповідно до суспільних потреб;

8) забезпечення державної політики у сфері якості вищої освіти новітніми соціальними технологіями здійснення державно-приватного партнерства [1; 43].

Нами запропоновано додати до існуючих принципів розвитку якісної вищої освіти принцип партисипативності, якій можливо розглядати, як формування умов для залучення до процесу прийняття управлінських рішень всіх зацікавлених стейкхолдерів освітнього процесу).

Розглянемо основні елементи маркетингу з погляду на його застосовуються для просування освітніх послуг (додаток С). Йдеться про зміст освітнього маркетингу (діяльність, що пов'язана із здійсненням функцій маркетингу освітніх послуг як продукту), а саме:

- маркетингові дослідження – визначення певної множини даних на постійній основі, що необхідні у зв'язку з поставленою перед закладом вищої освіти маркетинговою ситуацією, їх збір, аналіз і звіт про результати;

- організацію маркетингу – утворення оптимальної (найбільш прийнятної) для ЗВО організаційної структури маркетингу, тобто системи підпорядкованості підрозділів і служб та взаємодії між ними щодо володіння, використання та передачі інформації з метою прийняття обґрунтованих рішень і контролю за їх виконанням;

- канал розподілу – напрям, за яким освітня послуга потрапляє від виробника до потенційного споживача (освітні послуги є прикладом багатоканального розподілу, проте неможливість накопичення освітніх послуг як звичайної продукції формує певні обмеження щодо вибору каналу розподілу. Саме тому, важлива роль як критеріїв успіху продажу належить місцю розташування ЗВО, ступеню оснащеності аудиторій, стану його

інфраструктури тощо);

– ціноутворення – проведення закладом вищої освіти ефективної політики ціноутворення, яка здатна сприяти реалізації поставлених перед його колективом задач забезпечення якості й конкурентоспроможності освітніх послуг;

– товарну політику – функціонування ЗВО, в межах якої забезпечується якість освітніх послуг і конкурентна спроможність його випускників на ринку праці, аналіз і прогноз «життєвого циклу» набутих випускником компетентностей, створення умов для його по життєвого навчання завдяки пропозиції нових або оновлення спеціальностей на різних рівнях навчання;

– розробку стратегій і планів маркетингу – ведення закладом вищої освіти ефективної конкурентної боротьби змушує шукати й застосовувати нові стратегії й тактики розвитку (серед першочергових завдань: визначення конкурентів та аналіз їх переваг і недоліків, а також фіксація власних переваг і недоліків з метою розроблення програми дій щодо їх подолання; провести аналіз факторів, що впливають на поведінку потенційних абітурієнтів під час вибору не лише освітнього закладу, а й спеціальності; розробити комплекс дій щодо популяризації власного ЗВО з метою створення та підтримки позитивної репутації в суспільстві. проводити ефективну політику ціноутворення, яка сприяє у виконанні поставлених завдань);

– просування товару – для просування освітньої послуги є визначена сукупність форм і методів, у тому числі, презентації освітніх програм ЗВО, інформації про послуги, які вони надають, відповідно, їх якість, кваліфікацію викладачів тощо (при цьому, засобами поширення інформації можуть бути дні відкритих дверей, різноманітні ювілеї свої чи своїх співробітників, пам'ятні дати ЗВО, презентації в школах, а також власні проспекти, конференції та симпозіуми. Усі зазначені та інші заходи щодо просування освітніх продуктів повинні проводитись цілеспрямовано й постійно);

– бенчмаркінг, брендинг тощо – аналіз сучасних технологій,

технологічних процесів і методів організації навчального процесу в ЗВО та улаштування випускників на кращих підприємствах партнерів і конкурентів в цілях підвищення ефективності діяльності власного освітнього закладу; упровадження практики створення унікальної назви продукту та надання маркетингової підтримки цій назві;

– управління маркетингом – аналіз, планування, організація, мотивація та контроль за здійсненням ефективних заходів, що розраховані на встановлення, зміцнення і підтримку обмінів із цільовим ринком якісних освітніх послуг з метою досягнення конкретної власної мети ЗВО.

Зокрема, до основних функцій маркетингу в закладі вищої освіти можна віднести:

- формування пропозиції;
- виробництво (надання) і просування на ринку освітніх послуг і продуктів на ринку;
- формування попиту і стимулювання збуту освітніх послуг через використання різноманітних технологій просування на конкретних цільових ринках;
- формулювання цінової політики щодо надання переліку платних послуг;
- здійснення комплексу заходів щодо організації здійснення маркетингових досліджень;
- визначення перспективних освітніх послуг і необхідності оновлення та розширення наявного переліку;
- визначення обсягу, якості, асортименту та сервісу освітніх послуг;
- аналіз та оцінка конкурентоспроможності закладу вищої освіти на освітньому ринку послуг;
- розроблення стратегії маркетингової діяльності у ЗВО та організація її реалізації з деталізацією тактичних заходів щодо досягнення максимального ефекту в реалізації поставлених орієнтирів [2].

Окрім того, можна наполягати, що необхідність застосування

комплексної маркетингової орієнтації в управлінні закладом вищої освіти виявляється в таких заходах:

- надаються лише ті освітні послуги, які користуються і будуть користуватися попитом на ринку;
- асортимент освітніх послуг є досить широким і динамічним, з урахуванням поточних та перспективних вимог суспільства;
- ціни на освітні послуги формуються завдяки ринковому механізму, тобто під впливом попиту та пропозиції, з урахуванням наявності відповідної кількості конкурентів на цільовому ринку;
- комунікаційна діяльність здійснюється активно, спрямована на конкретні цільові групи споживачів освітніх послуг, на можливих посередників;
- в організаційній структурі створюються підрозділи (відділ, служба, група маркетингу), які несуть відповідальність за ситуацію на ринку та імідж ЗВО і мають повноваження щодо контролю над ефективністю забезпечення виконання наданих рекомендацій функціональними та іншими підрозділами установи [2; 50].

Очевидно, робота з готовим «продуктом» (випускник, висококваліфікований фахівець) є одним із найважливіших інструментів маркетингу для ЗВО в процесі його конкурентної боротьби.

Немає сумніву в тому, що ключовою фігурою маркетингу у сфері освітніх послуг є споживач з його запитами і потребами.

Якість освітніх послуг безпосередньо стосується рівня підготовки випускника, його компетенцій, відтак і початкова заробітна плата випускника на ринку праці відрізняється (відображає якість освітніх послуг, які надає ЗВО).

Основними завданнями маркетингових досліджень на ринку освітніх послуг для ЗВО можна вважати такі дії:

- по-перше, це дослідження тенденцій зміни поведінки споживачів освітніх послуг;

по-друге, вивчення потреб споживачів, їхніх запитів і очікувань на ринку праці.

Виконання цих дій ПДАУ допоможе встановленню реального попиту на ті чи інші форми освіти, перспективні форми здобуття освіти, зокрема другої професії, види освітніх послуг, форми підвищення кваліфікації; виявити ті категорії населення, які здатні споживати запропоновані освітні послуги, а також реальну вартість освітніх послуг.

Зокрема, для приваблення абітурієнтів до ПДАУ необхідними є заходи щодо активізації маркетингової діяльності, зокрема, з метою формування позитивного іміджу Академії, створення і реалізації конкурентних переваг освітніх продуктів; застосування сучасних провідних інформаційно-комунікативних технологій комунікацій та просування.

Для здійснення цих завдань потрібно чітко визначатися із заходами, які мають бути зроблені за кожним елементом комплексу освітнього маркетингу. Обов'язковою умовою підвищення результативності маркетинговою діяльності ПДАУ є дотримання інноваційного підходу.

Зокрема, нами запропоновано інструменти маркетингу та відповідні інновації за кожним елементом комплексу для ПДАУ, їх наведено у додатку Т.

У контексті продуктової політики серед підходів обґрунтовано необхідність розроблення та використання спеціальних авторських курсів, дисциплін та навчального контенту; актуалізація освітніх програм та навчальних матеріалів, впровадження результатів наукових досліджень у освітньому процесі (у вигляді нових знань).

Саме ці дії будуть підсилювати унікальність пропонованих освітніх продуктів ПДАУ, їх відмінність від конкурентів. До того ж, забезпечення актуальності освітніх програм, контенту згідно тенденцій соціально-економічного, науково-технічного розвитку, безумовно, сприятиме підготовці фахівців високого рівня, що адаптовані до сучасних змін та викликів зовнішнього середовища.

До того ж, серед шляхів удосконалення збутової політики ПДАУ необхідним є розвиток методів поширення доступу до освітніх послуг. При цьому актуальним є роль сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет під час освітнього процесу.

Крім того, особливої уваги потребує сайт ПДАУ, який, наразі, є основним інформаційним ресурсом, його діяльність, пропоновані послуги тощо. На сайті потрібно розміщувати детальну, вичерпну інформацію для задоволення інформаційних потреб усіх зацікавлених сторін: студентів, персоналу, абітурієнтів, працедавців, стейкхолдерів, комерційних структур.

Особливого значення для ПДАУ набуває питання забезпечення маркетингової привабливості для абітурієнтів. При цьому необхідно зважати на той факт, що сучасне покоління віддає перевагу неординарним флеш-мобам, квестам, святковим заходам, майстер-класам, воркшопам; активно залучається до ігрових процесів тощо.

Важливою складовою частиною івент-заходів для ПДАУ є креатив, який спроможний привернути увагу та зацікавити потенційну цільову аудиторію. Відповідно, з цією метою необхідні новаторські ідеї, успішне втілення яких дозволить підвищити лояльність, емоційну прив'язаність цільової аудиторії до аграрної академії, підсилити бажання обрати саме даний заклад для навчання.

У сукупності формування та реалізація маркетингової політики в ПДАУ дозволить сформувати цікавий, несхожий на існуючі, набір маркетингових інструментів, який сприятиме реалізації довгострокових можливостей його розвитку за рахунок підсилення нецінових чинників конкурентоспроможності.

Отож, серед існуючих засобів та інструментів створення ефективного іміджу ЗВО основну роль мають відігравати навички соціальної комунікації. Активніше застосування новітніх інформаційних технологій на сучасному пандемічному етапі може впливати на свідомість людей та справляти позитивне враження на цільову аудиторію.

3.3. Механізми реалізації проєкту удосконалення системи менеджменту якості вищої освіти в Україні

Лише ефективна система управління якістю за сучасних умов може дати ЗВО міцні ринкові позиції. За сучасних умов політика держави щодо розвитку освіти має забезпечити вхід освітнього комплексу в систему ринкових відносин, де створюється особливий вид товару – освітня послуга.

Досліджуючи причини зниження якості і рівня підготовки фахівців з вищою освітою виявлено, що за результатами вступу до ЗВО мають місце такі системні проблеми, що поступово вирішуються:

- існуюча система вступу абітурієнтів до ЗВО повністю демотивувала співпрацю загальноосвітньої і вищої шкіл, так як абітурієнти були зорієнтовані виключно на підготовку до здачі ЗНО, а відбір до закладів вищої освіти здійснювався лише на основі такого оцінювання і врахування побажань самих абітурієнтів;

- система частково виключає можливість чи необхідність доуніверситетської підготовки на базі ЗВО;

- в системі формування контингенту тих, хто навчається в ЗВО на основі державного замовлення частково здійснюється без врахування потреб регіонів України і потреб базових галузей економіки держави.

Отже, виходячи із наведеного, можна узагальнити, на наш погляд, суттєві складнощі для України щодо розвитку якісної вищої освіти, зокрема:

- в українському суспільстві не відбулося достатньою мірою становлення ринкових соціальних практик;

- виробництво освітніх послуг в державі знаходиться на рівні формування необхідної ринкової інфраструктури та інституціоналізації, тобто залишається неспроможним до інновацій та не чутливим до нових досягнень науки і техніки.

Пріоритетами Стратегії розвитку держави, що якісно модернізується,

можна вважати:

- розвиненість економіки на ринкових засадах (розвиток внутрішнього ринку), затребуваність суспільним господарством висококваліфікованих, компетентних, креативних кадрів та креативного менеджменту, спрямованого на всебічне розкриття творчих здібностей працівників;

- якість та доступність освіти, реальна можливість для громадянина вчитися протягом усього життя;

- конкурентоспроможність кадрів на ринку праці.

Основні вимоги до Стратегії:

- серйозність, реальність бажання якісних змін в кадровій політиці держави, громадян, громадськості, підприємництва, науковців, управлінців усіх сфер і рівнів, вищого керівництва країни;

- зрозуміла усім мета, загальні принципи, пріоритети, завдання, зміст, соціальні технології здійснення державної кадрової політики;

- стратегія має бути політично прийнятною, погоджуватись з життєвою філософією та цінностями суспільства, ресурсно та технологічно здійсненою.

Концепція сталого розвитку об'єднує, як відомо, три основних складових: економічну, соціальну та екологічну. Зокрема, про необхідність встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства та захистом інтересів майбутніх його поколінь, включаючи їхню потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Що стосується розробки Концепції сучасної парадигми сталого розвитку України, яка ґрунтувалось би на розвитку фундаментальної та прикладної науки, якісної освіти та доступі до актуальної інформації, то вона повинна включати, на нашу думку, принаймні чотири важливих сфери.

Включення механізмів реалізації проекту удосконалення системи державного забезпечення управління якістю вищої освіти може бути реальним за умови створення ефективної моделі комплексного проекту для

вирішення певної множини актуальних цілей, тобто виконання в комплексі й інших проектів, що стосуються бізнесу, фінансів, соціальної сфери, науки, культури, охорони здоров'я та ін.

Серед найактуальніших заходів для виведення системи забезпечення якості вищої освіти України за сучасних умов слід визначити наступні:

1) формування національного визначення поняття якості, в основі якого кращі європейські практики та трикутник знань. На сьогодні широке коло вітчизняних експертів не може назвати загальних вимог до якості освіти та загальноприйнятого визначення даного поняття. Саме тому терміново необхідно сформувати модель національної системи цінностей як набір загальних властивостей, які б характеризували якість ВО.

Дану модель доцільно поширювати на національному рівні і обговорювати. Важливо, щоб суспільство, особливо академічна його частина, сприйняло її. При цьому, основними передумовами її відповідності моделі сучасним потребам та особливостям, є:

- відмова від кількісних статистичних властивостей, що зараз використовуються, на користь набору властивостей, що демонструють ефективність освіти через її вплив на соціальний й академічний прогрес;

- при формуванні показників якості орієнтиром мають бути світові освітні цінності: нові знання, інновації та їх передача у збалансованій, гармонійній взаємодії вершин трикутника знань;

- застосування найкращого міжнародного досвіду й практики, що дозволить спростити, скоротити час для аналізу та розвитку і, відповідно, сприятиме інтернаціоналізації української ВО.

2) розвиток власних стратегій еволюції закладів вищої освіти на основі глобальної концепції як унікальна система цінностей, що враховуватимуть специфіку діяльності і цілі ЗВО. Кожен заклад вищої освіти має сформувати стратегію еволюції з врахуванням глобальної національної системи цінностей, що віддзеркалює основні потреби суспільства, і специфіку роботи ЗВО.

Розроблені моделі розглядаються як відкриті і повністю доступні для зовнішнього спостерігача з метою забезпечення прозорості освіти та поширення кращих практик. У сукупності має підвищити рівень довіри до тих гравців ВО, які демонструють високий рівень результативності, застосовуючи власні системи цінностей, і призвести до формування груп, що складаються з учасників ВО зі спільними інтересами і поглядами на якість освіти. Щоб знайти власну стратегію, ЗВО використовуватимуть методи, подібні природній еволюції, тобто механізми часткового штучного відбору й шляхи пошуку оптимального рішення, з використанням мутації, успадкування, відбору і кросоверу систем цінностей.

3) розроблення прозорих процедурних операцій забезпечення якості для еволюції ЗВО у відповідності з вибраною системою цінностей. Процедури можуть розрізнятися, особливо якщо заклади відносяться до різних типів. Єдине, що повинні бути спільним для всіх закладів, – процедури мають бути доступними, відкритими для суспільства і сприяти досягненню, підтримці або підвищенню якості ВО, спираючись на наступні умови-аксіоми:

- високий рівень кваліфікації складу викладачів;
- гнучкість освітнього контенту;
- мотивацію абсолютно всіх учасників брати участь у поліпшенні якості освіти;
- достатню кількість ресурсів і їх справедливий розподіл на основі досягнутої якості;
- прозорість інформації на всіх рівнях системи ВО;
- мобільність професорсько-викладацького складу та студентів;
- академічну свободу, самостійність і незалежність.

Моніторинг якості повинен проводитися незалежним агентством, що оцінюватиме діяльність ЗВО (або інших академічних ресурсів) згідно із глобальною концепцією національної якості і системою цінностей ЗВО.

4) запровадження автономії закладів вищої освіти після того, як

культуру забезпечення якості буде сформовано.

Державний заклад вищої освіти як одиниця, повністю підконтрольна МОНу України, відрізняється реактивною поведінкою – не може приймати власні рішення. Відповідно, ЗВО не може нести відповідальність за свою діяльність та її результати, функціонуючи за принципом виконання наказів згори, що провокує короткотерміновий ефект. На відміну від автономної структури, яка зацікавлена у максимальній ефективності та змушена бути проактивною за своєю суттю – формувати довгострокові цілі та реалізовувати деяку стратегію розвитку. Державний ЗВО, що керується ззовні, не може повноцінно забезпечувати власну стратегію, якою б продуманою та своєчасною вона не була. Реактивність поведінки зберігається на всіх рівнях діяльності ЗВО – від міністерства через ректора до викладача, здійснюючи вплив на відсутність академічної свободи й творчості.

Нами запропоновано основні напрями діяльності ЗВО в межах стратегії розвитку відповідно до «Національної доктрини розвитку освіти» (додаток У).

Необхідно зауважити, що на сьогодні у ЗВО діють Стратегія розвитку ЗВО на 2020-2025 роки, Перспективний план розвитку ЗВО на період до 2025 року, Стратегія Інтернаціоналізації ЗВО до 2025 року, які містять інформацію про стан розвитку Університету, науки, навчального, наукового, виховного процесів, мету розвитку Університету, її перспективи, проблеми, шляхи реалізації даних положень тощо (додаток Ф).

Наразі, в ЗВО відбувається процес формування стратегії розвитку, яка має враховувати реальні можливості, особливості профільності, галузевого спрямування, яка готує фахівців освітньо-професійних програм для забезпечення життєдіяльності сучасних адміністративно-територіальних одиниць та їхнього подальшого сталого розвитку, а з іншого, – вона стосується внутрішніх чинників розвитку: місії Університету, її завдань, корпоративної культури, лідерства, інституційного середовища, якості,

ефективності та доступності освіти, вартості навчання тощо, у тому числі з урахуванням:

- зростання конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках освітніх послуг і ринку праці;
- тенденцій щодо «інтернаціоналізації» освіти, які започатковані Болонським процесом;
- посилення вимог до якості освітніх послуг, до компетенцій та компетентностей випускників і фундаментальності їхніх знань;
- необхідності в задіянні інноваційних інтерактивних методів і форм роботи із студентською молоддю, студентським самоврядуванням;
- затребуваності висококваліфікованих випускників тощо.

Успішний розвиток освітніх систем, визнаними в світі, є: вибір і конкуренція, відповідальність за результати, децентралізація та автономія. Тому формування системи забезпечення якості для вітчизняної ВО має базуватись на даних принципах і відповідати сучасним європейським практикам.

Отже, значні соціокультурні зміни, що характеризують сучасний розвиток європейської цивілізації, спонукають до оновлення та вдосконалення системи освіти України. Системи освіти майже в усіх країнах Європи перебувають у процесі реформування та модернізації. Це також характерно для вітчизняної системи вищої освіти.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано, що метою державного управління забезпеченням якості вищої освіти є зниження невизначеності на внутрішньому ринку та оптимізація стратегій і тактик ЗВО для досягнення конкурентоспроможності з урахуванням сучасних тенденцій та глобальної ринкової інтеграції освітніх послуг

2. Очевидно, що якість освітніх послуг безпосередньо пов'язана з підготовленістю, здібностями, знаннями, вміннями та навичками випускників.

3. Зрозуміло, що складна демографічна ситуація в Україні, що відображається у зміні нормативних вимог та зменшенні кількості абітурієнтів щороку, посилює конкуренцію на ринку освітніх послуг. Кожен ЗВО прагне надавати найкращі освітні послуги та задовольняти потреби сьогоденних і майбутніх споживачів.

4. Доведено, що вище керівництво вітчизняних ЗВО повинно не лише керувати впровадженням та підтримкою роботи СУЯ, а й постійно демонструвати прихильність до застосування сучасних методів контролю якості.

5. В рамках поточної реформи українські ЗВО стикаються з певними труднощами у здійсненні освітньої діяльності, в основному через посилення внутрішньої конкуренції, потребу відстоювати своє місце на міжнародній арені освітніх послуг, поглиблення демографічної кризи. Абітурієнти, швидкі зміни на ринку праці з точки зору професійної компетентності, падіння популярності української освіти, недостатнє фінансування Міністерства освіти і науки України тощо. Реалізація необхідних удосконалень неможлива без визначення шляхів створення, вдосконалення та підтримки унікального та ефективного іміджу ЗВО та застосування освітнього маркетингу.

6. Державні органи акредитації (ліцензування, атестації) здійснюють інституціональну оцінку діяльності закладу вищої освіти (окремих напрямків, спеціальностей), яка визначає: академічний рівень кадрового складу викладачів; наявність замовлення на фахівців з боку підприємств, організацій, держави; матеріально-технічне та інформаційне забезпечення навчального процесу; відповідність структури і змісту навчального плану стандартам освіти спеціальностями; якість підготовки фахівців.

7. Державна акредитація є гарантом необхідного мінімального рівня

освіти і, як було встановлено, захищає суспільство від невідповідних та випадкових безкоштовних освітніх закладів. Державні органи акредитації (ліцензування, атестації) проводять інституційну оцінку діяльності ЗВО (конкретні напрями, спеціальності) для визначення: академічного рівня викладачів; наявності замовлення на фахівців на підприємства, в організації; матеріально-технічне та інформаційне забезпечення освітнього процесу ; відповідності структурі та змісту навчальної програми відповідно до освітніх стандартів; якості підготовки випускників тощо.

8. Обґрунтована необхідність включення вітчизняних ЗВО до недержавної громадської акредитації. Прикладом є діяльність Міжнародної асоціації управління освітою (AACSB), яка спрямована на постійне поліпшення якості освіти в бізнес-школах.

ВИСНОВКИ

1. З'ясовано, що проблеми, які існують на рівні країн щодо регулювання вищої освіти, є загальними, зокрема оптимізація мережі ЗВО, упорядкування окремих підрозділів, підвищення якості надаваних освітніх послуг, формування максимально професійної та незалежної системи ліцензування та акредитації тощо.

2. Якщо визначення якості освіти ґрунтується на вимогах міжнародних стандартів якості, то це поняття можна сформулювати з певною асоціацією, інтеграцію основних властивостей, характеристик та результатів навчальної програми для задоволення освітніх потреб усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, а саме: студентів, викладачів, роботодавців та суспільства в цілому.

3. Обґрунтовано, що держава виконує функцію запобігання та нівелювання негативних проявів ринкових відносин у сфері освіти, створення умов для вирішення проблем. Національна політика у цій сфері має відповідати інтересам усіх суб'єктів ринку освітніх послуг. У цих умовах держава відіграє роль у забезпеченні високої місії освіти, тобто формування «інтелектуального капіталу» нації.

4. Доведено, що сучасна освіта спрямована на формування таких важливих компетенцій, як навчання протягом усього життя, формування такого ставлення до життя, моделі поведінки, яке відповідає потребам ринку праці, а також стійке та інклюзивне економічне зростання на основі когнітивної та зеленої економіки.

5. Дослідження показують, що уряди не приділяють належної уваги якості своїх продуктів, послуг і процесів; не в повній мірі залучають науку, яка узагальнює інформацію про фактичний стан якості продукту (процесу, послуги) і тому не використовують ефективні механізми для підвищення їх якості.

6. Визначено, що швидка глобалізація освіти та мобільність студентів

призводять до збільшення постачальників освітніх послуг, формуючи потребу у підвищенні якості вищої освіти. Домінуючим замовником освітніх послуг, а отже, і контролером якості зараз є суспільство, а не держава.

7. З огляду на мінливість зовнішнього середовища та умов власної обмеженої ресурсної бази – ЗВО мають бути проактивним у реагуванні на зовнішні виклики та приділяти значну увагу питанню підвищення ефективності діяльності за рахунок відповідного та розумного визначення пріоритетів й застосування внутрішніх резервів. Мова йде про рейтингове оцінювання розвитку ЗВО, яка сьогодні вважається невід'ємною частиною моніторингу ефективності навчально-виховного, освітнього процесів.

8. Аналіз показує, що умовами якісного розвитку всесвітньо визнаної системи освіти є вибір і конкуренція, відповідальність за результати, децентралізація та автономія. Тому формування системи забезпечення якості вищої освіти в Україні має базуватися на цих принципах та відповідно до сучасних європейських практик.

9. Обґрунтовано, що метою державного управління забезпеченням якості вищої освіти є зниження невизначеності на внутрішньому ринку та оптимізація стратегій і тактик ЗВО для досягнення конкурентоспроможності з урахуванням сучасних тенденцій та глобальної ринкової інтеграції освітніх послуг.

10. Очевидно, що якість освітніх послуг безпосередньо пов'язана з підготовленістю, здібностями, знаннями, вміннями та навичками випускників.

11. Зрозуміло, що складна демографічна ситуація в Україні, що відображається у зміні нормативних вимог та зменшенні кількості абітурієнтів щороку, посилює конкуренцію на ринку освітніх послуг. Кожен ЗВО прагне надавати найкращі освітні послуги та задовольняти потреби сьогоднішніх і майбутніх споживачів.

12. Доведено, що вище керівництво вітчизняних ЗВО повинно не лише керувати впровадженням та підтримкою роботи СУЯ, а й постійно

демонструвати прихильність до застосування сучасних методів контролю якості.

13. В рамках поточної реформи українські ЗВО стикаються з певними труднощами у здійсненні освітньої діяльності, в основному через посилення внутрішньої конкуренції, потребу відстоювати своє місце на міжнародній арені освітніх послуг, поглиблення демографічної кризи. Абітурієнти, швидкі зміни на ринку праці з точки зору професійної компетентності, падіння популярності української освіти, недостатнє фінансування Міністерства освіти і науки України тощо. Реалізація необхідних удосконалень неможлива без визначення шляхів створення, вдосконалення та підтримки унікального та ефективного іміджу ЗВО та застосування освітнього маркетингу.

14. Державні органи акредитації (ліцензування, атестації) здійснюють інституціональну оцінку діяльності закладу вищої освіти (окремих напрямків, спеціальностей), яка визначає: академічний рівень кадрового складу викладачів; наявність замовлення на фахівців з боку підприємств, організацій, держави; матеріально-технічне та інформаційне забезпечення навчального процесу; відповідність структури і змісту навчального плану стандартам освіти спеціальностями; якість підготовки фахівців.

15. Державна акредитація є гарантом необхідного мінімального рівня освіти і, як було встановлено, захищає суспільство від невідповідних та випадкових безкоштовних освітніх закладів. Державні органи акредитації (ліцензування, атестації) проводять інституційну оцінку діяльності ЗВО (конкретні напрями, спеціальності) для визначення: академічного рівня викладачів; наявності замовлення на фахівців на підприємства, в організації; матеріально-технічне та інформаційне забезпечення освітнього процесу ; відповідності структурі та змісту навчальної програми відповідно до освітніх стандартів; якості підготовки випускників тощо.

16. Обґрунтована необхідність включення вітчизняних ЗВО до недержавної громадської акредитації. Прикладом є діяльність Міжнародної асоціації управління освітою, яка спрямована на поліпшення якості освіти.